

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra Blízkého východu

Studijní obor: Arabistika

Bakalářská práce

Ester Majid

Postavení ženy v Saúdské Arábii

The Status of Woman in Saudi Arabia

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu Mgr. Pavlu Ťupkovi, Ph.D. za jeho přínosné rady a připomínky a za veškerý čas a energii, kterou této práci věnoval. Zároveň děkuji i své rodině, partnerovi a přátelům za jejich neustálou podporu a trpělivost.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 10. prosince 2024

Ester Majid

Abstrakt

Tato bakalářská práce mapuje vývoj ženských práv v Saúdské Arábii a analyzuje vznik ženského hnutí. Práce je tvořena dvěma kapitolami. První kapitola popisuje zejména historické období před rokem 2000, zkoumá klíčové faktory, které utvářely postavení žen ve společnosti a zaměřuje se na počátky ženského hnutí. Druhá kapitola se následně věnuje reformnímu období po roce 2000, sleduje aktivismus v rámci ženského hnutí a analyzuje konkrétní milníky v oblasti ženských práv.

Klíčová slova: Saúdská Arábie; saúdská společnost; ženské hnutí; ženská práva; feminismus

Abstract

This bachelor's thesis maps the development of women's rights in Saudi Arabia and analyzes the emergence of the women's movement. The thesis consists of two chapters. The first chapter primarily describes the historical period before the year 2000, examines the key factors that shaped the position of women in society and focuses on the origins of the women's movement. The second chapter addresses the reform period after the year 2000, observes activism within the women's movement and analyzes specific milestones in the area of women's rights.

Keywords: Saudi Arabia; Saudi Society; Women's Movement; Women's Rights; Feminism

Obsah

ÚVOD.....	6
Literatura.....	9
Poznámka k transkripci arabského jazyka	11
1. VZNIK ŽENSKÉHO HNUTÍ	12
1.1 Faktory ovlivňující postavení žen.....	12
1.2 Historický kontext.....	15
<i>1.2.1 Genderová segregace .....</i>	<i>17</i>
<i>1.2.2 Ženský náboženský diskurz .....</i>	<i>19</i>
1.3 Vznik ženského hnutí.....	21
2. REFORMNÍ INICIATIVA OD ROKU 2000.....	25
2.1 Historický vývoj	25
2.2 Významné milníky v ženských právech	26
2.3 Vzestup ženského hnutí	29
<i>2.3.1 Konzervativní proud .....</i>	<i>31</i>
<i>2.3.2 Kampaň Women2Drive.....</i>	<i>33</i>
<i>2.3.3 Kampaň I Am My Own Guardian.....</i>	<i>38</i>
2.4 Reforma vize 2030.....	43
ZÁVĚR	46
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	48
Prameny.....	48
Literatura	49

Úvod

Postavení žen v Saúdské Arábii bylo často diskutované téma v souvislosti s lidskými právy a otázkami rovnosti mezi mužem a ženou. V posledních desetiletích saúdskoarabské království prošlo významnými změnami v oblasti ženských práv. Tyto změny měly silný dopad na sociální a právní postavení žen ve společnosti.

V minulosti ženy čelily horším společenským podmínkám než muži a nebyly považovány za jejich rovnocenné protějšky. Životy žen byly závislé na mužích, kteří dohlíželi na jejich bezpečí a rozhodovali za ně zejména ve veřejných záležitostech. Toto vedlo k omezení jejich svobody a práv. Role žen byla tradičně určována náboženskými a kulturními normami, stejně tak jako historickými událostmi, které utvářely podobu saúdské společnosti. Saúdská patriarchální společnost dodržovala ve společnosti striktní genderovou segregaci a prosazovala systém mužského opatrovnictví nad ženami. Na dodržování těchto pravidel dohlížela náboženská policie. Tyto principy limitovaly možnosti žen téměř ve všech oblastech veřejného života.

Náročnějším obdobím pro saúdské ženy představovala 80. léta. V tomto období došlo ke zpřísnění genderové segregace ve společnosti, posílení systému opatrovnictví a islámských principů, omezení účasti na společenském životě a pracovních příležitostech. Jednou z klíčových událostí, která k těmto změnám přispěla, bylo obsazení Velké mešity v Mekce roku 1979. V reakci na tato omezení ženských práv začalo v 90. letech vznikat ženské hnutí, které se snažilo bojovat proti genderovým nerovnostem. Toto hnutí vzniklo uprostřed krize vyvolané válkou v Zálivu, jež významně ovlivnila společenské i politické klima v regionu. Prvním požadavkem ženského hnutí bylo zrušení zákazu řízení motorových vozidel pro ženy. V roce 1990 došlo k prvnímu organizovanému pokusu o zrušení tohoto zákazu formou protestní jízdy. Tato událost představovala důležitý moment ve formování ženského hnutí, které postupně přispělo k pozdějším reformám.

Rokem 2000 začínají změny nejenom ve společnosti, ale postupně i v každodenních životech žen. Tento rok lze považovat za počátek reformních snah v Saúdské Arábii, který postupně otevíral cestu k větší emancipaci a rovnoprávnosti žen. K reformním snahám došlo zejména důsledkem událostí z 11. září 2001, kdy

Saúdská Arábie čelila mezinárodní kritice a obviněním z terorismu, jelikož většina¹ útočníků byla saúdského původu. Tato situace výrazně zvýšila tlak na saúdskou vládu, aby prováděla reformy a zlepšila tak svoji pověst ve světě. Ke změnám také napomohl společenský popud a sílící ženské hnutí.

Ženský aktivismus hrál klíčovou roli při prosazování reforem ženských práv. Aktivistky využívaly pro své aktivity zejména online platformy (Facebook a Twitter), které dokázaly prolomit informační bariéry a získat tak podporu domácího i mezinárodního publika. Mezi nejznámější a nejvlivnější kampaně patří kampaň za zrušení zákazu řízení motorových vozidel ženám s názvem *Women2Drive* a kampaň za zrušení mužského opatrovnictví nad ženami s názvem *I Am My Own Guardian*. Tyto liberalizační snahy si získaly na jedné straně velkou podporu a na druhé straně byly odsuzovány konzervativním proudem a rovněž i státem. Vznikaly protikampaně, které nesouhlasily s názory liberálů a bojovaly proti jejich aktivitám. Vládní orgány se rovněž stavěly proti hnutí a považovaly jej za hrozbu pro stabilitu režimu, což vedlo k řadě represivních opatření. Vláda se pokoušela aktivity hnutí diskreditovat, cenzurovat, zatýkala jeho aktivistky a vyzývala je k mlčenlivosti. Avšak právě tato represivní opatření přitáhla větší domácí i mezinárodní pozornost a tím i tvořila nátlak k provedení reforem.

Spuštění programu *Vize 2030* v roce 2016 korunním princem Muhammadem ibn Salmánem přineslo vlnu reforem. Zároveň tak otevřelo nové příležitosti ženám, jelikož ústředním bodem tohoto programu bylo posílit rovné postavení žen v oblasti sociální, ekonomické i veřejné. Tato reformní iniciativa napomohla podpořit snahy ženského hnutí – byl vyslyšen dlouholetý požadavek na zrušení zákazu řízení motorových vozidel a rovněž došlo k oslabení pravomocí v rámci mužského opatrovnické systému. Reformy zahrnovaly výraznou podporu žen na pracovním trhu, což představovalo součást širšího záměru diverzifikovat ekonomiku. Je však nutné zmínit, že mnohé požadavky na reformy vznikly v důsledku aktivit ženského hnutí a na základě společenského tlaku, přičemž korunní princ se k těmto snahám připojil a podpořil je. Později byl Muhammad ibn Salmán prezentován jako hlavní iniciátor změn v rámci modernizace Saúdské Arábie a byl za tyto reformní kroky mezinárodně uznáván.

---

¹ 15 z 19 útočníků bylo saúdského původu.
„9/11 FAQs, 9/11 Memorial & Museum,“ Zpřístupněno 29. listopadu 2024.
<https://www.911memorial.org/911-faqs>.

Mezi jedny z nejdůležitějších milníků v ženských otázkách patří získání volebního práva², zrušení zákazu řízení motorových vozidel a omezení mužských pravomocí v rámci systému opatrovnictví (zahrnovalo změny od zákonů o občanském stavu, přes možnosti cestování bez omezení, až po zákony o pracovních právech). Tato práva přinesly ženám větší svobodu a zlepšily jejich postavení ve společnosti.

Tato práce se zaměřuje na vývoj ženských práv v Saúdské Arábii a popisuje významné reformy posledních let, které mění tradiční pohled na roli žen v saúdské společnosti. Hlavním záměrem této práce, rozdělené do dvou kapitol, je zmapovat nejdůležitější milníky v rámci ženských práv a poukázat na změny s tím spojené.

První kapitola se věnuje počátkům ženského hnutí v Saúdské Arábii a pojednává o historickém a sociálním kontextu. Nejdříve jsou zde popisovány faktory, které formovaly ženské postavení. Tyto aspekty tvořily rámec, ve kterém se rozvíjely tradiční genderové role, avšak současně představovaly bariéry, kterým saúdské ženy musely čelit při prosazování svých práv. Následně je zmapován historický vývoj v 70. až 90. letech, kdy došlo k zásadním událostem v saúdské společnosti a prohloubily se genderové nerovnosti, což připravilo půdu pro počátky ženského aktivismu. Tato kapitola také pojednává o genderové segregaci, která neumožňovala ženám stejné možnosti jako mužům. Jedním z důsledků tohoto systému bylo vytvoření ryze ženského náboženského prostoru, který sloužil k udržení tradičních genderových rolí a podpořil tak segregáční zákon. Závěrem kapitola konkrétněji rozebírá vznik ženského hnutí, jehož cílem bylo dosáhnout rovnoprávnosti.

Druhá kapitola se zaměřuje na počátky reformního období od roku 2000, které signifikantně ovlivnily ženské role ve společnosti. V úvodu se věnuje historickému pozadí, které připravilo půdu pro růst ženského hnutí a následně reformní změny zejména v ženských otázkách. V další části jsou rozebírány konkrétní milníky v oblasti ženských práv a svobod, které byly důsledkem mezinárodního i místního společenského nátlaku. Následuje pojednání o vzestupu ženského hnutí a jeho silného vlivu prostřednictvím kampaní *Women2Drive* a *I Am My Own Guardian* na stát i společnost. Dále je zde popisován střet ženského hnutí s konzervativním proudem, který přichází v podobě vytváření

---

² Nejednalo se o součást reformního plánu Vize 2030.

protikampaní. V závěru kapitola pojednává o reformním plánu Vize 2030 a popisuje nové změny a příležitosti, které ženy získaly.

Literatura

Tato práce vychází především z odborné literatury v angličtině, jelikož v českém jazyce nemá toto téma silné zastoupení. Arabské zdroje jsou v práci rovněž reflektovány, ale v menší míře.

Klíčovou autorkou pro tuto práci je uznávaná profesorka a odbornice na Saúdskou Arábii Madawi al-Rasheed. Její publikace *A Most Masculine State: Gender, Politics, and Religion in Saudi Arabia*, ze které jsem v práci nejvíce vycházela, podrobně analyzuje vzájemné působení mezi genderovými vztahy, náboženstvím a politickou státní mocí v Saúdské Arábii. Také pojednává o historických i současných otázkách týkajících se ženských práv a jejich společenského postavení. V práci bylo využito i další přínosné dílo od této autorky s názvem *The Son King: Reform and Repression in Saudi Arabia*. Tato kniha zkoumá reformní snahy a politiku pod vedením korunního prince Muhammada ibn Salmána. Zejména pak šestá kapitola pojednává o ženském aktivismu. Autorka zde popisuje roli žen a státní politiky v souvislosti s reformami a upozorňuje na porušování lidských práv a represí vůči aktivistkám.

Další důležitou autorkou pro tuto práci je významná socioložka Amelie Le Renard, která ve svých publikacích „*Only for Women: Women, the State, and Reform in Saudi Arabia*“ a *A Society of Young Women: Opportunities of Place, Power, and Reform in Saudi Arabia* zkoumá každodenní život mladých žen v kontextu genderové segregace a ukazuje, jak ženy transformují saúdská města zevnitř. Tyto publikace jsou výsledkem jejího výzkumu v Saúdské Arábii, kde se autorka zaměřovala na dynamiku sociálních změn v životech žen a jejich role ve společnosti.

V práci dále čerpám z velkého množství odborných článků či výzkumných studií, které mi pomohly detailněji pochopit rozebíraná témata. Odbornou literaturu doplňují hojně využívané internetové zdroje, které jsou nepostradatelné zejména z důvodu aktuálnosti informací a dat. Dále čteně využívám reporty neziskové organizace Human Rights Watch bojující za ženská práva, jelikož poskytují náhled na současnou situaci a dokumentují reálné případy.

V této práci pracuji i s prameny, které představují významnou roli – jmenovitě se jedná například o legislativní dokumenty (zákony a mezinárodní úmluvy), dále pak propagační materiály státu v rámci Vize 2030, autentická videa aktivistek či arabský tisk.

Poznámka k transkripci arabského jazyka

Tato práce využívá zjednodušeného přepisu arabského jazyka do latinského písma pro přepis arabských jmen, pojmů i citací. Tento přístup jsem zvolila s ohledem na povahu své práce, která není primárně lingvisticky zaměřená. Znak ʻ slouží pro přepis arabského písmene ʻajn, které představuje hrdelní hlásku v arabském jazyce. Písmena d, t, z, s mají v arabském jazyce emfatické protějšky, které se zapisují jako ḍ, ṭ, ḏ, ṣ, přičemž poslední specifickou hláskou je písmeno h, jehož protějškem je arabské hrdelní ḥ – tyto znaky v práci nerozlišuji. Dlouhé vokály zapisuji stejně jako v případě české formy, tedy místo ā, ū, ī zapisuji jako á, ú, í. Hamza neboli česky ráz ʾ pouze na začátku slov není přepisován/a. Určitý člen „al“ u arabských jmen není asimilován (např. al-Saʻúd namísto as-Saʻúd). V některých případech je přepis přizpůsoben běžnému českému úzu, jelikož některá slova mají zaužívané ekvivalenty – zapisuji je tedy tak, jako je běžně užíváme (např. zápis názvu Saúdská Arábie, nikoliv Saʻúdská Arábie).

1. Vznik ženského hnutí

1.1 Faktory ovlivňující postavení žen

Po desetiletí byla Saúdská Arábie považována za jednu z nejpřísnějších sunnitských muslimských zemí na světě. Postavení žen v saúdské společnosti bylo ovlivněno několika zásadními faktory: náboženstvím, genderovou segregací ve společnosti, systémem opatrovnictví nad ženami, kulturními normami, tradicemi a historickými událostmi. Všechny tyto aspekty společně utvářely ženská práva a míru svobody.

Autorka Madawi al-Rasheed označuje Saúdskou Arábii tradičně jako mužský stát, kde se historické kmenové patriarchální normy prolínaly s přísným výkladem islámu, obecně známým na Západě jako wahhábismus. Wahhábismus představuje sunnitskou fundamentalistickou formu islámu a je založen na učení teologa Ibn Tajmíji a na výkladu hanbalovské právní školy (*madhabu*) islámu. Saúdskoarabská společnost má silné kořeny v této náboženské tradici pocházející z 18. století, kdy emír Muhammad ibn Saúd (vládce města Dar'íja v oblasti Nadždu) spojil své síly s náboženským reformátorem Muhammadem ibn 'Abd al-Wahhábem, aby vytvořili politicko-náboženské hnutí. Z počátku se jednalo o projekt, o náboženské obrozenécké hnutí, jehož učení se soustředilo na očištění víry a společnosti a návrat k autentickému islámu (období zlatého věku pro muslimy) po vzoru proroka Muhammada a prvních generací zbožných muslimů (*al-salaf al-sálih*).³

Doktrína „přikazující dobro a zakazující zlo“ (*al-amr bi al-ma'rúf wa al-nahj 'an al-munkar*)⁴, jež vychází z textu koránu a hadíthů a zároveň se jedná se o povinnosti muslima v islámu, měla výsadní postavení ve wahhábistickém učení od 19. století. Tento princip „přikazování správného a zakazování špatného“ mohl mít až nebezpečné důsledky v případě, že by byl namířen proti politickým či náboženským autoritám, a proto se stát snažil jeho dopady regulovat prostřednictvím náboženské policie, která měla za úkol kontrolovat uplatňování této doktríny ve společnosti.⁵

³ Mona AlMunajjed, *Women in Saudi Arabia Today* (Great Britain: Palgrave Macmillan Press, 1997), 3-4.

⁴ Jedná se o princip, na jehož základě musí muslimové povzbuzovat své souvěrce k dodržování islámských zásad a napomínat je, pokud se od těchto zásad odchýlí či sejdou ze správné cesty.

Stéphane Lacroix, *Awakening Islam* (Cambridge: Harvard University Press, 2011), 12.

⁵ Michael J. Cook, *Forbidding Wrong in Islam: An Introduction* (Cambridge University Press, 2003), 3-11. Lacroix, *Awakening Islam*, 2011, 12.

Později, když se ve 20. století wahhábismus z náboženského obrození transformoval v náboženský nacionalismus, saúdské ženy představovaly „symboly národní identity a autenticity“.⁶ Stát symbolicky použil ženy, aby tím potvrdil svůj závazek k islámskému učení a posílil svoji image jako rodiště islámu.⁷ Náboženský nacionalismus byl rámcem, který definoval ženskou roli ve společnosti a usiloval o vytvoření zbožných žen.⁸ Wahhábismus proměnil osobní zbožnost ve veřejný projekt s hlavním cílem vytvoření morální společnosti pod autoritou politického centra.⁹

Pod záštitou státu a v rámci wahhábismu nejvyšší náboženští představitelé (*‘ulamá*) vydávali *fatwy*¹⁰, které upravovaly společenské normy. Pro ženy to znamenalo, že řešily a určovaly všechny aspekty jejich života – od manželství až po nošení vysokých podpatků. Stát udělil náboženským představitelům konečné slovo při rozhodování o postavení žen ve společnosti, což je situace, která nebyla běžná v jiných arabských či muslimských zemích. Stát privilegoval roli duchovních při definování toho, co je v genderových vztazích přípustné, zatímco v jiných oblastech politického a ekonomického života je mohl přehlížet a regulovat podle toho, jak potřeboval. „Zbožnost“ saúdského státu byla určována dodržováním právě islámských interpretací a *fatew*. Ženy byly pod vlivem wahhábismu vychovávány k tomu, aby se staly dobrými matkami, které přispívají k podpoře zbožného národa. Důraz byl proto kladen na poslušnost a cudnost.¹¹ Interpretace správného zbožného islámského chování ovlivňovala všechny sekce společnosti, jako jsou místní zvyky a normy, kmenové tradice a v neposlední řadě ženské role, které byly prosazovány zejména prostřednictvím rodinných struktur.¹²

Patriarchální povahu saúdské společnosti ještě více zhoršovala striktní genderová segregace¹³, která rozdělovala společnost, podobně jako systém mužského opatrovnictví (poručnictví), v rámci kterého byla prohlubována

---

⁶ Madawi Al-Rasheed, *A Most Masculine State* (New York: Cambridge University Press, 2013), 15-20.

⁷ Mai Yamani, „The challenge of globalization in Saudi Arabia.“ In *On shifting ground: Middle eastern women in the global era*, ed. F. Nouraiie-Simone (New York: The Feminist Press at the City University of New York, 2005), 80-90.

⁸ Al-Rasheed, *A Most Masculine State*, 15-20.

⁹ *Ibid.*, 43-44.

¹⁰ Jedná se o texty, stanoviska (doporučení) k určitému tématu.

¹¹ Příkladem může být období 60. let 20. století, kdy stát zasáhl a zavedl masové vzdělávání dívek i vůči odporu náboženských učenců a v opačném případě v 80. letech 20. století, kdy stát spolupracoval s *‘ulamou* na uvalení ještě větších restrikcí na ženy za účelem prosazení zvýšené islamizace.

Al-Rasheed, *A Most Masculine State*, 15-20.

¹² Mai Yamani, *Changed identities: The challenge of the new generation in Saudi Arabia*. (London: The Royal Institute of International Affairs. Chameleon Press, 2000), 96.

¹³ Více o genderové segregaci viz podkapitola 1.2.1.

diskriminace žen. Tento systém neumožňoval ženám stejné sociální a politické podmínky nebo příležitosti jako mužům.

Podle opatrovnického systému neměly ženy právo plně rozhodovat o svém životě v otázkách vzdělání, zaměstnání, cestování, uzavírání sňatků, přístupu ke zdravotnickým službám či zákrokům, založení osobního účtu, rozhodování o dětech a mnoho dalších. Ke každému úkonu nutně potřebovaly souhlas zákonného zástupce – opatrovníka (*walí al-amr*). Zákonný zástupce ženy většinou také zastupuje roli *mahrama* a *mu‘árifá*.¹⁴

Žena je od narození v zákonném opatrovnictví svého otce. Po sňatku se legálně přesouvá pod opatrovnictví svého manžela. V případě úmrtí otce či manžela připadá tato funkce zpravidla na nejstaršího rodinného příslušníka, takže jejím zákonným zástupcem se může stát strýc, bratr, její vlastní syn a v krajním případě i stát. Ostatní mužští příbuzní ženy nad ní mají také určitou autoritu, avšak menšího rozsahu než její zákonný zástupce.¹⁵ Podle organizace Human Rights Watch často dochází k porušování základních lidských (zejména ženských) práv, jelikož tento zákon činí z dospělých žen nesvéprávné osoby, a postavení žen v tomto systému je tedy až druhořadé.¹⁶

Systém opatrovnictví je založen na konceptu mužské autority (*qiwáma*) a mužského opatrovnictví (*wilája*)¹⁷ a je náboženskými autoritami obhajován kontroverzním veršem¹⁸, který byl při ustanovení tohoto patriarchálního systému v náboženském establishmentu/diskurzu zálivových zemí a zejména Saúdské Arábie klíčový. Interpretace verše říká, že muž v pozici opatrovníka má právo fyzicky potrestat ženu, ukáznit ji, když neposlouchá či nerespektuje stanovená

---

¹⁴ Mahram, mužský příbuzný, pro kterého je nepřijatelné se s ženou oženit z hlediska rodinných vazeb. Jedná se například o otce či bratra. Hlavní funkce mu‘árifá, mužského příbuzného ženy, je ověření identity ženy v případě, že je zahalena a není jí vidět tvář například před soudem.

„Women and Saudi Arabia’s Male Guardianship System,“ *Human Rights Watch*, Last modified June 16, 2016, 15-16, Zpřístupněno 25. října 2023. <https://www.hrw.org/report/2016/07/16/boxed/women-and-saudi-arabias-male-guardianship-system>.

Madawi Al-Rasheed, *The Son King: Reform and Repression in Saudi Arabia* (Oxford University Press, 2021), 256-259.

¹⁵ „Women and Saudi Arabia’s Male Guardianship System,“15.

¹⁶ „Perpetual Minors – Human Rights Abuses Stemming from Male Guardianship and Sex Segregation in Saudi Arabia,“ *Human Rights Watch*, 2008, Zpřístupněno 25. října 2023. http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/saudiArabia0408_1.pdf.

¹⁷ Hasnaa Mokhtar, „Violence Against Women: Gulf States,“ *Encyclopedia of Women & Islamic Cultures*, General Editor Suad Joseph, 2019, Zpřístupněno 28. října 2023. https://doi.org/10.1163/1872-5309_ewic_com_002199.

¹⁸ „Muži zaujímají postavení nad ženami proto, že Bůh dal přednost jednomu z vás před druhými, a proto, že muži dávají z majetků svých (ženám). A ctnostné ženy jsou pokorně oddány a střeží skryté kvůli tomu, co Bůh nařídil střežit. A ty, jejichž neposlušnosti se obáváte, varujte a vykažte jim místa na spaní a bijte je! Jestliže vás jsou však poslušny, nevyhledávejte proti nim důvody! A Bůh věru je vznešený, veliký.“
Ivan Hrbek, *Korán*, súra 4 Ženy, verš 34.

pravidla. Na druhé straně se zmiňuje o mužích jako o poskytovatelích odpovědných za zajištění a blaho rodiny po finanční stránce, čímž jsou i nadřazeni ženám. Někteří náboženští učenci uznali, že verš byl v saúdskoarabském náboženském diskurzu nesprávně interpretován. Jiní odborníci na islámské právo (*šari'a*) poskytli zdůvodnění zavedení opatrovnictví v islámské historii a vysvětlili jeho klesající význam v dnešní době. Tvrdili, že mužské opatrovnictví nad ženami by mělo být odstraněno, protože jeho dva základní předpoklady, tedy fyzická síla a finanční zajištění, již neplatí. Fyzická síla není v moderní době relevantní a ženy se nyní mohou finančně zajistit i bez mužů.¹⁹ Madawi al-Rasheed uvádí, že uplatňovaný opatrovnický systém byl spíše výsledkem sloučení kulturních a sociálních norem, než že by vycházel z islámského práva.²⁰

1.2 Historický kontext

V případě ženských otázek byla především 60. a 70. léta velkým přínosem, a to z důvodu explozivního rozvoje země, liberálního experimentování a otevřenosti vůči Západu. To vše v důsledku ropného boomu²¹, který přinesl Saúdům velké bohatství.²² Pozitivní ekonomická změna vedla k větší urbanizaci, která přilákala mnoho rodin do měst v naději na lepší životní podmínky. Současně však vyvolala pokles ženské práce, která byla v té době obvyklá. Dříve venkovské ženy pracovaly v zemědělství anebo si vydělávaly řemeslem. Beduínské ženy se běžně staraly o zvířata, chovaly velbloudy a ovce. Se zlepšením životní úrovně a finančního zajištění od mužů tyto úkony ve městech téměř vymizely. Skutečnost, že ženy nemusely pracovat, se považovala za znak bohatství i morálního odlišení. Především tato skutečnost představovala pro Saúdy privilegium. Ropná renta byla důležitým faktorem zaprvé tohoto poklesu ženské práce ve městě, zadruhé rozvoje segregované ženské sféry, jejíž vytvoření a udržování si vyžádaly velké finanční výdaje.²³

Dekáda 80. let přinesla zásadní změny v rámci společenského postavení žen a vyznačovala se vzestupem ultrakonzervativních, politicky aktivistických hnutí ve

---

¹⁹ „Perpetual Minors“, 10.

²⁰ Al-Rasheed, *The Son King: Reform and Repression in Saudi Arabia*, 259-260.

²¹ Ropným boomem se myslí období, ve kterém došlo ke zvýšení státních příjmů a velkému ekonomickému rozkvětu v důsledku produkce ropy.

²² Helen Chapin Metz, *Saudi Arabia: a country study*, Library Of Congress, Washington, D.C.: Federal Research Division, 1993, 72-74. <https://www.loc.gov/item/93028506/>.

²³ Le Renard, Amélie. „Only for Women: Women, the State, and Reform in Saudi Arabia.“ *Middle East Journal* 62, no. 4 (2008): 613-29, Zpřístupněno 28. října 2023. <http://www.jstor.org/stable/25482571>.

velké části arabského světa. Tato islamistická hnutí usilovala o vládní institucionalizaci islámských zákonů a sociálních principů.²⁴ V případě Saúdské Arábie se jednalo o rozsáhlé sociopolitické hnutí Sahwa neboli Islámské probuzení, praktikující moderní formu islámského aktivismu, které do té doby v politickém prostředí země chybělo.²⁵ Toto hnutí usilovalo o větší islamizaci společnosti, a to zejména žen v rámci obrany proti západním kulturním vlivům. Dále požadovalo omezení vlády a pravomocí královské rodiny, reformu justičního systému, boj proti korupci a další.²⁶ Vzestup hnutí lze vysledovat ke třem klíčovým událostem (obsazení Velké mešity v Mekce, Íránská revoluce a Afghánská válka)²⁷, které posílily obrozenecké tendence a vytvořily prostředí, ve kterém se mohlo hnutí Sahwa rozrůstat a získávat stále větší vliv ve společnosti. Tyto události přinesly změny v rámci vnímání ženské role ve společnosti.

Konkrétně událost obsazení Velké mešity v Mekce (1979)²⁸ představovala klíčový moment, při kterém došlo k radikální proměně genderových vztahů a společenského postavení žen v Saúdské Arábii.²⁹ Tato událost způsobila znepokojení napříč celou společností. Systém monarchie byl v ohrožení a vláda se obávala dalšího možného povstání. V důsledku všech zmíněných událostí stát

---

²⁴ Metz, *Saudi Arabia a country study*, 72-74.

²⁵ Hnutí Sahwa vzešlo z ideologie Muslimského bratrstva, která kombinovala tradiční islámské hodnoty s moderními politickými koncepty. Hnutí Muslimského bratrstva bylo založeno v Egyptě v roce 1928 zakladatelem imámem Hasanem al-Banná. Členové Muslimského bratrstva emigrovali do Saúdské Arábie v 50. a 60. letech 20. století, když jim saúdský král Fajsal poskytl útočiště. Muslimští bratři propagovali svoji ideologii a svůj způsob myšlení obohatili o prvky saúdské wahhábstické tradice, a tím došlo k rozvoji hnutí Sahwa v 60. a 70. letech 20. století na území Saúdské Arábie. Hnutí se zaměřovalo na hrdost a budování muslimské identity a později se mu podařilo získat kontrolu nad mladou generací Saúďů. Makboul, Laila. „Beyond Preaching Women: Saudi Dā'iyāt and Their Engagement in the Public Sphere.“ *Die Welt Des Islams* 57, no. 3–4 (2017): 303–28, Zpřístupněno 30. října 2023.

<https://www.jstor.org/stable/26568528>.

Arwa Ibrahim, „What Is Sahwa, the Awakening Movement under Pressure in Saudi?“ *Al Jazeera*, June 5, 2019, Zpřístupněno 30. října 2023. <https://www.aljazeera.com/features/2019/6/5/what-is-sahwa-the-awakening-movement-under-pressure-in-saudi>.

Lacroix, *Awakening Islam*, 37-38.

²⁶ „Saudi Arabia's Islamic Awakening Could Be Facing Its Demise,“ *The MENA Chronicle | Fanack*, April 30, 2023, Zpřístupněno 1. listopadu 2023. <https://fanack.com/society/features-insights/saudi-islamic-awakening-sahwa-facing-demise-105970/>.

²⁷ Arwa Ibrahim, „What Is Sahwa, the Awakening Movement under Pressure in Saudi?“

Konkrétněji o zmíněných událostech (obsazení Velké mešity v Mekce, Íránská revoluce a Afghánská válka) a jejich kontextu pojednávají například knihy: „The Wahhabi Mission and Saudi Arabia“ od autora Davida Comminse a rovněž „The Awakening of Muslim Democracy: Religion, Modernity, and the State“ od autorky Jocelyne Cesari.

²⁸ Velká mešita v Mekce se stala terčem útoku nábožensky motivovaných protivníků monarchie pod vedením Džuhajmána al-'Utajbího, který vnikl do mešity s několika stovkami ozbrojených stoupenců a zmocnil se jí s úmyslem zasvětit muže jménem Muhammad al-Qahtání jako očekávaného Mahdího neboli mesiáše. Džuhajmán a jeho přívrženci odsuzovali rod Saúďů za jejich přílišné připodobňování se Západu a vysokou míru korupce na základě, které rodina ztratili svoji legitimitu.

Al-Rasheed, *A Most Masculine State*, 39.

²⁹ Malak Al-Shehri and Nasir M., „The Feminist Movement in Saudi Arabia.“ *Viewpoint Magazine*. August 6, 2019, Zpřístupněno 1. listopadu 2023. <https://viewpointmag.com/2019/08/06/the-feminist-movement-in-saudi-arabia/>.

zvrátil politiku otevřenosti i své nadšení pro ženskou emancipaci. Vrátil se ke ctění přísných fundamentalistických náboženských principů (zejména skrze prosazování genderové segregace), aby si zachoval svoji pozici a nebyla zpochybňována saúdská hegemonie, když se jedná o tak důležitou zemi v islámském kontextu, ochránce dvou svatých míst Mekky a Medíny.³⁰ Přísná opatření přijatá po roce 1979 vedla k omezení viditelnosti žen a k posílení konzervativních hodnot.

Další dramatický posun ke konzervativnímu směru zapříčinila válka v Perském zálivu v roce 1990-1991 a tento trend na počátku 90. let nabíral na síle. Král Fahd ibn 'Abd al-'Azíz podpořil rostoucí regionální i celosvětovou krizi, když v srpnu roku 1990 pozval především americké nemuslimské posily na území Saúdské Arábie za účelem ochrany před možnou iráckou invazí.³¹

Konzervativní obroda v saúdské společnosti se projevovala nárůstem nábožensky orientovaných motivů v literatuře, v televizním či rádiovém vysílání, v ženských otázkách, v chování jednotlivců, v politice, v oficiálních i neoficiálních vztazích s cizinci, v protestních demonstracích proti vládě a v rámci kázání v mešitách.³² Zároveň tato konzervativní obroda odsuzovala americkou přítomnost jako stigma morálního a politického selhání saúdského systému.³³

1.2.1 Genderová segregace

Genderová segregace se začala přísněji prosazovat od roku 1960. Tato politika přísně zakazovala smíšené prostory pro muže i ženy ve státních subjektech, vzdělávacích institucích, v rámci zaměstnání a později téměř na každém místě. Jedinou výjimkou byl zdravotnický sektor, kde to většinou nebylo plně realizovatelné.³⁴ Dokonce byly vyžadovány separátní vchody pro muže i ženy v jejich domech.³⁵ Genderová segregace měla sloužit jako prostředek na ochranu žen. Dohled nad dodržováním segregace pohlaví měla za úkol náboženská policie neboli Výbor pro podporu ctnosti a prevence neřesti (*haj'at al-amr bi al-ma'rúf wa al-nahj 'an al-munkar*), jednoduše nazývaná *haj'a* či *mutawwa'*. Tento výbor byl prvotně zřízen roku 1926 za účelem povzbuzování mužů k modlitbě a měl rovněž

³⁰ Al-Rasheed, *A Most Masculine State*, 38-39.

Manal Al-Sharif, „Driving My Own Destiny.“ *The Virginia Quarterly Review* 88, no. 4 (2012): 96–101, Zpřístupněno 3. listopadu 2023. <http://www.jstor.org/stable/26447015>.

³¹ Lacroix, *Awakening Islam*, 2-122.

³² Metz, *Saudi Arabia a country study*, 72-74.

³³ Lacroix, *Awakening Islam*, 2-3.

³⁴ Le Renard, „Only for Women,“ 610-29.

³⁵ Eleanor Abdella Doumato, „Obstacles to Equality for Saudi Women,“ *Middle East Institute*, October 1, 2009, Zpřístupněno 3. listopadu 2023. <https://www.mei.edu/publications/obstacles-equality-saudi-women#ednref2>.

sloužit jako duchovní průvodce a rádce. Později svoji činnost zaměřoval na systematickou kontrolu ženského vzhledu,³⁶ morálního kodexu na veřejnosti a dohlížel, aby nedocházelo k volnému míšení pohlaví (*ichtilát*). Náboženské policii byla státem udělena „volná ruka“ v otázkách poslušnosti.³⁷

Genderová separace dosáhla vrcholu svého vlivu ve společnosti v 80. letech, pár týdnů po zmíněném útoku na Velkou mešitu roku 1979.³⁸ Jedním z kroků, jak vyhovět požadavkům povstalců a tím zároveň posílit konzervativní hodnoty, bylo právě omezení přítomnosti žen na veřejnosti, a především v saúdských médiích. Na tomto základě byly ženské moderátorky odstraněny z televizního vysílání. Kromě toho byl obecně zakázán výskyt ženských fotografií na veřejnosti. Na začátku 80. let byly i další aktivity, které by podněcovaly kontakt muže s ženou, eliminované. Například došlo k zákazu kulturních akcí, hudebních koncertů a veřejnému promítání filmů. Ženy se začaly oblékat konzervativněji a více se zahalovaly. Zúžily se obory zaměstnání pro ženy a jediná dostupná pracovní místa zůstala ve školství anebo ve zdravotních zařízeních. Segregace pohlaví se zkrátka stala zákonem a každodenní praxí.³⁹

Každý veřejný prostor zahrnoval specifické zákazy. Bylo zvykem označovat konkrétní místa cedulemi s upozorněními, pro koho jsou určena. Některá místa však označována nebyla. Jedním z konkrétních případů jsou kavárny, jež byly zakázány ženám, nebo prostor pouze pro rodiny, který byl naopak zakázán svobodným mužům. V opačném případě byla místa opatřena cedulemi, aby se předcházelo potenciálnímu nedorozumění. Ve městech nebyl žádný prostor (ani vlastní byt, hotelový pokoj, restaurace či auto) považovaný za jednoznačně soukromý, jelikož nikdy nebyl zcela bezpečný před případným zásahem náboženské policie.⁴⁰

Genderová segregace ve veřejném prostoru projevovala islámský charakter saúdské společnosti a tím i její národní odlišení Saúdů od nesaúdských obyvatel. Způsob oblékání sloužil k posílení saúdské národní identity. Přesněji se jednalo o symbol městské saúdské identity v podobě nově vynalezené tradice státem. Pro

---

³⁶ Lacroix, *Awakening Islam*, 12.

Le Renard, „Only for Women,“ 610-29.

³⁷ Manal Al-Sharif, „Driving My Own Destiny.“

³⁸ Natana J. DeLong-Bas, „The Freedoms Saudi Women Really Want,“ *Middle East Institute*, October 1, 2009, Zpřístupněno 5. listopadu 2023. <https://www.mei.edu/publications/freedoms-saudi-women-really-want>.

³⁹ Merlyna Lim, „Unveiling Saudi Feminism(s): Historicization, Heterogeneity, and Corporeality in Women’s Movements,“ *Canadian Journal of Communication* 43, no. 3 (August 13, 2018), 467-468,

Zpřístupněno 7.května 2024. <https://doi.org/10.22230/cjc.2019v44n3a3379>.

Doumato, „Obstacles to Equality for Saudi Women,“ 2009.

⁴⁰ Le Renard, „Only for Women,“ 610-29.

muže bylo odívání typické dlouhé bílé róby – *thawb* (vyslovuje se *thób*) znakem této identity. V případě žen, které si dříve nezakrývaly své tváře, se symbolem identity stal *niqáb* – černý závoj zakrývající celý obličej, v některých případech *hidžáb* – závoj zakrývající pouze vlasy a typicky černá *‘abája* – dlouhé šaty zakrývající celou postavu.⁴¹

Později v roce 1983 se *‘abája* stala nutností i pro cizinky, které ji do té doby nenosily, ani se od nich neočekávala.⁴² Některé, zejména mladší, vysokoškolsky vzdělané saúdské ženy nosily *hidžáb* na cestách po Evropě nebo Spojených státech, aby tak ukázaly oddanost své víře v rámci dodržování islámských předpisů.⁴³

Prostorová segregace a přísná pravidla podporovaná sahwistickým diskurzem umožnily ženám vytvořit paralelní ženské instituce, které byly podporované státem a tím prakticky definovaly ženy jako samostatnou jednotnou skupinu. Ženy se mohly prosazovat a jednat pouze uvnitř tohoto viditelného a uznávaného rámce vytvořeného státem. Tento prostor, určený pouze ženám, byl stále pod dohledem státu. Díky tomu byl regulován rozvoj všech aktivit, které ženy podnikaly.

Genderová segregace sice připravila muže i ženy o mnoho společných příležitostí a omezila viditelnost žen na veřejnosti, zároveň jim ale otevřela jiné pole působnosti a poskytla další aktivity včetně rozšíření náboženské a vzdělávací oblasti.⁴⁴

1.2.2 Ženský náboženský diskurz

Zavedení masového veřejného vzdělání v 60. letech 20. století otevřelo náboženské vzdělání i všem ženám, nejenom těm z významně postavených rodin.⁴⁵ Později, v 80. a 90. letech 20. století, docházelo k posilování segregačních zákonů společně s nárůstem vzdělaných a angažovaných žen (*multazimát*). Toto vedlo ke vzniku ženské sféry a jejich pole působnosti.⁴⁶ Náboženský diskurz pro ženy představoval prostor, ve kterém se ženy shromažďovaly zejména za účelem vzdělávacích či náboženských přednášek. Ženy se do tohoto typu instituce chodily realizovat, vzdělávat a v neposlední řadě se bavit například při lekcích péče o krásu.

---

⁴¹ Amelie Le Renard, *A Society of Young Women: Opportunities of Place, Power, and Reform in Saudi Arabia* (Stanford: University Press, 2014), 57-235.

Le Renard, „Only for Women,“ 616.

⁴² Doumato, „Obstacles to Equality for Saudi Women,“ 2009.

⁴³ Metz, *Saudi Arabia a country study*, 73.

⁴⁴ Le Renard, „Only for Women,“ 610-29.

⁴⁵ Makboul, „Beyond Preaching Women: Saudi Dā‘iyāt and Their Engagement in the Public Sphere,“ 312.

⁴⁶ Le Renard, „Only for Women,“ 610-22.

Náboženské i nenáboženské aktivity umožňovaly ženám do jisté míry emancipaci od stereotypních domácích povinností a vytvářely vlastní závazky v jiném oboru a prostoru mimo ten domácí.

Prostřednictvím tohoto ženského náboženského prostoru se některé ženy v oboru kázání staly vzory pro ostatní ženy.⁴⁷ S muži měly společný cíl – obranu islámských principů, zejména těch, které se dotýkají ženských otázek či aspektů soukromého a veřejného života. Ženy doplňovaly roli mužů jako kazatelů, ale nikdy je nemohly nahradit, jelikož jejich pole zájmů se týkalo pouze ženských otázek.⁴⁸ Kazatelky začínaly svoji kariéru stejně jako jejich mužské protějšky. Ve vzdělávacím systému nejdříve působily jako studentky, později jako akademičky na univerzitách. Mnohé z nich začaly studovat na univerzitním kampusu, kde zakládaly spolky pro memorování koránu. V Rijádu se mnoho jejich organizovaných aktivit odehrálo na známé Univerzitě princezny Núry (PNU).

Pro pochopení následujícího textu je nutné vysvětlit pojem *Dá'ija*. Termín v překladu znamená kazatelka, hlasatelka a v širším pojetí to může být každý, kdo z náboženského hlediska sdílí zájem o společnost a jehož zájem je uznáván i ostatními. Předpokládá se, že žena v roli kazatelky bude mít alespoň minimální náboženské znalosti a bude schopna poradit ostatním.

V tomto náboženském diskurzu zastávaly významnou roli tzv. tradiční intelektuální kazatelky neboli *dá'iját muthaqqafát*. Liší se tím, že patří do nábožensko-intelektuální oblasti. Ženy mají dostatečné vzdělání v nejlepším případě doktorát a vyučují na univerzitách. Mimo jiné přednášejí na náboženských shromážděních (přednášky, konference) a vedou svá nábožensko-intelektuální centra. *Dá'iját muthaqqafát* byly považovány za strážkyně náboženského charakteru Království. Plní roli kontroly a rovnováhy politického vedení při dodržování práva šarí'a a zároveň jsou jakousi „výkonnou složkou“ náboženských záležitostí.

Hlavním úkolem všech kazatelek nebo jinak řečeno islámských aktivistek bylo rozšířit náboženské znalosti a povědomí mezi ženami prostřednictvím kázání (*da'wa*). Význam *da'wy*, jako náboženského úsilí pro muže i ženy, se v Saúdské Arabii vyučuje již na základní škole. Tradičně byla *da'wa*, chápána jen jako práce,

---

⁴⁷ Le Renard, *A Society of Young Women*, 57.

⁴⁸ Al-Rasheed, *A Most Masculine State*, 252.

kteřou žena vykonávala v domácím prostředí, tedy jako dcera, manželka a matka, ale to se s tímto diskurzem změnilo.

Saúdské kazatelky nejsou obecně považované a uznávané za náboženské autority. Dle názoru autorek Madawi al-Rasheed a Amelie Le Renard jsou naopak autoritami v paralelním ženském světě.⁴⁹ Kazatelky vstupují do veřejné sféry pouze jako ženy kázající jiným ženám a tím vytvářejí souběžný, avšak strukturálně podřízený prostor pro ženy. Díky tomu zůstává zachována mužská dominance v tomto prostředí. Tento názor je přisuzován tradičnímu saúdskému výkladu islámu, podle něhož je ženský hlas mužům zakázán a považován za část tzv. 'awry – obecně se jedná o části těla ženy i muže, které by měly být zakryty, neodhaleny. S tím se váže i fakt, že na začátku svého působení ženy na rozdíl od mužů nemohly své přednášky nahrávat na audio ani na video nebo mít vlastní satelitní televizní program.

S příchodem internetu a sociálních sítí se vše změnilo a islamistické aktivistky měly větší potenciál proniknout do saúdské společnosti.⁵⁰ Tyto ženy prosazovaly tradiční islámské hodnoty a zastávaly genderové rozdíly. Později se stavěly proti reformním snahám liberálních aktivistek.⁵¹

1.3 Vznik ženského hnutí

Požadavek žen na získání sociálních a politických práv je zřejmý od 90. let 20. století při tradičním psaní petic monarchii. V Saúdské Arábii byla jakákoli forma protestu proti vládě označována náboženskými úřady jako neislámská, a proto byly protesty prostřednictvím státních demonstrací považovány za nezákonné. Jednalo se o potencionální hrozby, jelikož mohly vést k sociálnímu rozdělení společnosti (*fitna*). Napadení vládních orgánů, včetně náboženských institucí v Saúdské Arábii bylo tedy považováno za trestný čin.⁵²

Diskriminace a marginalizace žen v Saúdské Arábii byly dlouhodobě udržovány spoluprací mezi státem, společností a náboženskými institucemi, které společně omezovaly možnosti žen a jejich základní práva.⁵³ Liberalizační tlaky se začaly v Saúdské Arábii projevovat právě z důvodu nespokojenosti žen s jejich

⁴⁹ Makboul, „Beyond Preaching Women,“ 303–319.

⁵⁰ Al-Rasheed, *A Most Masculine State*, 248-252.

⁵¹ Podrobněji vysvětleno v kapitole 2.2.1. Konzervativní proud.

⁵² Priyanka Mittal, „Saudi Women Activism through Media,“ *Gulf Studies*, vol. 8 (2023): 634-638, Zpřístupněno 9. listopadu 2023. https://doi.org/10.1007/978-981-19-7796-1_37.

⁵³ Al-Rasheed, *The Son King: Reform and Repression in Saudi Arabia*, 260.

postavením ve společnosti a kvůli omezování jejich práv (především sociálních, ekonomických a politických práv, které nebyly ženám poskytnuty v rámci uplatňovaného opatrovnického systému). Ženské feministické hnutí, jehož aktivita v budoucnu významně ovlivnila zlepšení ženského postavení ve společnosti, začalo vznikat v Saúdské Arábii primárně v souvislosti s požadavkem na zrušení zákazu řízení motorových vozidel pro ženy.

Hnutí se formovalo od roku 1990 uprostřed krize v Perském zálivu, kdy došlo k historicky prvnímu protestu za zrušení tohoto zákazu. Dne 6. listopadu 1990 se celkem 47 akademicky vzdělaných žen zapojilo do protestu a řídilo motorová vozidla v hlavním městě Rijádu.⁵⁴ Většina žen údajně pocházela z bohatších poměrů. Organizátorky protestu uvedly, že všechny ženy měly zahraniční řidičské průkazy, který získaly v zahraničí zejména při studiu. ‘Á’iša al-Mána‘a, profesorka sociologie, která studovala na Coloradské státní univerzitě, byla prominentní postavou tohoto protestu.⁵⁵ ‘Á’iša uvedla jako jeden z hlavních důvodů participace v protestu problém omezené mobility při uplatňovaném zákazu řízení. Její přesvědčení bylo umocněno příchodem amerických vojenských sil na území Saúdské Arábie na začátku války v Perském zálivu. Právě pozorování amerických vojáků ve službě, které se svobodně pohybovaly a řídily nákladní auta, inspirovalo ‘Á’išu a další participující ženy v protestu, aby se postavily proti zákazu řízení ženám v Saúdské Arábii. ‘Á’iša věřila, že tím jednak sníží kontrolu amerických jednotek na saúdském území a zároveň zvýší svou vlastní mobilitu. Rovněž americké představy o svobodě a demokracii umocnily zášť, kterou ‘Á’iša a další společně sdílely vůči Američanům, což představovalo další důležitý zdroj motivace tohoto protestu.⁵⁶

Protest byl silně potlačen a následovalo uvěznění všech zúčastněných aktivistek. Rovněž došlo k zabavení jejich cestovních dokladů, aby nemohly vycestovat ze země. Propuštěny byly až poté, co jejich mužští opatrovníci podepsali prohlášení, že se už nikdy nepokusí řídit. Některé z aktivistek přišly i o zaměstnání a jejich aktivity byly pod přísným dohledem státu.⁵⁷

---

⁵⁴ Al-Shehri and M., „The Feminist Movement in Saudi Arabia.“

⁵⁵ Victoria Heath, „Right to Drive a Woman’s Struggle,“ *The Virginia Tech Undergraduate Historical Review* 3, no. 0 (May 1, 2014), Zpřístupněno 12. ledna 2024. <https://doi.org/10.21061/vtuhr.v3i0.20>.

⁵⁶ Lim, „Unveiling Saudi Feminism(s),“ 466.

⁵⁷ Al-Shehri and M., „The Feminist Movement in Saudi Arabia.“

Po protestu v roce 1990 vydala Nejvyšší náboženská rada v čele se šejchem 'Abd al-'Azízem ibn Bázem fatwu⁵⁸ zakazující řízení motorových vozidel ženám, jelikož do té doby se jednalo spíše o zvykový zákaz.⁵⁹ Odůvodněním bylo, že by řízení žen mohlo vést k mísení se s cizími muži (ichtilát), což bylo z kulturně náboženského hlediska nepřijatelné vzhledem k možným rizikům, na které Ibn Báz poukazyval ve svých textech.⁶⁰ Zákaz se stal oficiální politikou a nadále musel být respektován.

Ženské hnutí se snažilo všemi možnými prostředky konfrontovat vládu v závislosti na svých požadavcích. Zejména v pozdějších letech s příchodem internetu hnutí získalo větší vliv ve společnosti. Ženy se zaměřovaly na online kampaně a jejich hlasy byly slyšet víc než kdy předtím. Z tradiční metody podávání petic králi se charakter aktivismu začal měnit na psaní hashtagů na sociálních sítích. Tato změna sebou přinesla i další protesty a kampaně.⁶¹ Ženské hnutí uspělo jako hnutí modernity v saúdské společnosti a později prolomilo všechny sektářské a regionální bariéry, vytvořilo si široké publikum obou pohlaví. Tento úspěch postavil úřady do nepříjemné situace a stát se již nemohl opírat o náboženské fatwy.

Hnutí rovněž přispělo k otřesení všech tradičních struktur v Saúdské Arábii – tedy od náboženských autorit, až po kmenový systém a patriarchální strukturu státu. Navzdory prvotního požadavku hnutí, kterým bylo získat právo řídit motorová vozidla, se stalo bezkonkurenčně jedním z největších opozičních hnutí vůči vládnoucímu systému. Toto hnutí později volalo po zrušení mužského systému opatrovnictví, rovnosti a ukončení patriarchálního systému ve společnosti.⁶²

Nebyly to pouze ženy, které se snažily bojovat za svá práva, odpor přišel i ze strany mužů. Začátkem 90. let 20. století zažila Saúdská Arábie vlnu islámsko-

---

⁵⁸ „There is no doubt that such [driving] is not allowed. Women driving lead to many evils and negative consequences. Included among these is her mixing with men without her being on her guard. It also leads to the evil sins due to which such an action is forbidden.“

Přeloženo do češtiny: „Není pochyb o tom, že taková jízda, řízení není povoleno. Ženské řízení vede k mnoha zlům a negativním důsledkům. Patří mezi ně mísení s muži bez toho, aniž by se žena měla na pozoru. To také vede ke zlým hříchům, kvůli kterým je takové jednání zakázáno.“

„Perpetual Minors,“ 29.

⁵⁹ „Saudi Arabia: End Driving Ban for Women,“ *Human Rights Watch*, October 28, 2020, Zpřístupněno 12. listopadu 2023. <https://www.hrw.org/news/2013/10/24/saudi-arabia-end-driving-ban-women>.

⁶⁰ Šajch Ibn Báz, „Hukum qijáda al-mar'a li al-sajára“, *Madžmú'a fatáwá wa maqálát al-šajch Ibn Báz 351/3*, حكم قيادة المرأة للسيارة (binbaz.org.sa).

⁶¹ Mittal, „Saudi Women Activism through Media,“ 638.

Více informací o konkrétních kampaních v kapitole 2.

⁶² Músá al-Sáda, „Masár al-haraka al-niswíja al-su'údíja“, *Al-safír al-'arabí*, June 25, 2019, Zpřístupněno 9.

listopadu 2023. <https://assaafirarabi.com/ar/26148/2019/06/25/%D9%85%D8%B3%D8%A7%D8%B1-%D8%A7%D9%84%D8%AD%D8%B1%D9%83%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D9%86%D8%B3%D9%88%D9%8A%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%B3%D8%B9%D9%88%D8%AF%D9%8A%D8%A9/>.

politického opozičního aktivismu, který kombinoval islámské uvažování s voláním po ochraně práv občanů a zejména po politických reformách. Zahrnoval učence, intelektuály a aktivisty, kteří trvali na tom, že ochrana práv občanů je základní islámskou povinností. Volali po ústavě postavené na hodnotách jako jsou svoboda a pluralismus. O těchto hodnotách tvrdili, že jsou islámskými principy a prosazovali demokratický systém jako nejvhodnější formu státního zřízení, která nejvíce odpovídá islámskému učení, nikoli absolutní monarchie. Nejvýraznější z těchto sdružení byla Asociace pro občanská a politická práva v Saudské Arábii, zkráceně HASM, která byla oficiálně založená v roce 2009. Tuto organizaci založila skupina čtrnácti saúdských akademiků a aktivistů a brzy se stala centrem nezávislého myšlení a aktivismu za občanská práva v Království. Její členové poukázali na to, že v Saúdské Arábii dochází k vážnému porušování lidských práv.⁶³

---

⁶³ Více o hnutí pojednává: Peter Enz-Harlass, *Peaceful Jihad: The Islamic Civil Rights Movement in Saudi Arabia* (Bloomsbury Publishing, 2022).

2. Reformní iniciativa od roku 2000

2.1 Historický vývoj

K signifikantním změnám po dobách izolovanosti saúdské společnosti začalo docházet v roce 2000, kdy se Saúdská Arábie spolu s ostatními státy Perského zálivu zavázala ratifikací Úmluvy OSN⁶⁴ o odstranění všech forem diskriminace žen (CEDAW – The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women). Úmluva⁶⁵ kladla důraz na uplatňování lidských práv a základních svobod žen v politické, hospodářské, sociální, kulturní a občanské i jakékoli jiné oblasti. Úmluva zavazovala Saúdskou Arábii sledovat všemi možnými prostředky diskriminaci žen a neprodleně tyto způsoby odstranit.⁶⁶

V té době Saúdská Arábie musela zásadně prosazovat reformy v mnoha oblastech. V oblasti náboženství bylo nutné regulovat činnost a pravomoci náboženské policie, jelikož neomezená moc vykonavatelů vedla k diskriminaci. V těch nejhorších případech vedly zásahy náboženské policie k ublížení na zdraví či ke smrti. Důkazem může být známý případ z roku 2002, kdy došlo k požáru na dívčí škole. Náboženská policie zabránila záchranářům ke vstupu a zároveň dívkám v útěku, protože nebyly dostatečně zahalené. Tento zásah vedl k úmrtí několika studentek.⁶⁷ Dalším tragickým případem je incident z roku 2014, kdy došlo k úmrtí studentky, která prodělala na univerzitě infarkt. Dívce nebyla poskytnuta první pomoc, jelikož výhradně dívčí univerzita nesměla vpustit žádné muže do objektu, a tedy ani záchranáře.⁶⁸

V oblasti politického a ústavního práva se jednalo zejména o reformu v rámci práva na politickou účast pro všechny bez výjimky. V neposlední řadě byla nezbytná i sociální reforma, která by čelila rostoucí nezaměstnanosti v zemi.

---

⁶⁴ Kompletní znění Úmluvy je dostupné z: https://treaties.un.org/doc/Treaties/1981/09/19810903%2005-18%20AM/Ch_IV_8p.pdf.

⁶⁵ Úmluva byla ratifikována dne 7. září 2000 s konkrétními výhradami:

1. V případě rozporu mezi kterýmkoli ustanovením Úmluvy a normami islámského práva není Království povinno dodržovat rozporuplné podmínky Úmluvy.

2. Království není vázáno paragrafem 2 článku 9 Úmluvy a paragrafem 1 článku 29 Úmluvy.

United Nations, *Convention On The Elimination Of All Forms Of Discrimination Against Women*, Treaty Series, New York, December 1979, 9, Zpřístupněno 5. června 2024.

<https://treaties.un.org/doc/Publication/MTDGS/Volume%20I/Chapter%20IV/IV-8.en.pdf>.

⁶⁶ „Perpetual Minors,“ 34.

⁶⁷ Maha Akeel, „When a Deadly Fire Killed 15 School Girls in Makkah,“ *Arab News*, May 20, 2020, Zpřístupněno 7. července 2024. <https://www.arabnews.com/node/1660041>.

⁶⁸ Habib Toumi, „Saudi Female Student Dies After Male Ambulance Crew Denied Access,“ *Gulf News*, February 6, 2014, Zpřístupněno 7. července 2024. <https://gulfnews.com/world/gulf/saudi/saudi-female-student-dies-after-male-ambulance-crew-denied-access-1.1287560>.

Reforma v otázkách týkajících se porušování lidských práv byla jednou z nejdůležitějších. Vláda se měla zajímat o potřeby žen a jejich sociální postavení, zastavit náboženské násilí na ženách a zrovnoprávnit je s muži. Tedy umožnit jim podílet se na plném rozvoji tím, že jim poskytne větší příležitosti v rámci zaměstnání, umožní jim řídit motorová vozidla a poskytne politickou účast ve volbách.

V Saúdské Arábii došlo k reformním snahám v důsledku událostí z 11. září 2001, které přinesly rostoucí násilí v zemi a obvinění Saúdů z terorismu. V reakci na mezinárodní tlak a zároveň i společenský popud se saúdská vláda pokusila provést reformy. Tyto pokusy o reformy byly motivovány regionálními a mezinárodními změnami a snahou zlepšit image Saúdské Arábie ve světě.⁶⁹ Po tragické události z 11. září stát přijal politiku otevřených dveří, která vyústila v globální expanzi ženských otázek. Ve snaze bránit se obviněním z terorismu se stát pokoušel ukázat svoji mírnou stránku. K tomu využil ženy tím, že zvýšil jejich viditelnost.⁷⁰ Této příležitosti Království využilo již dříve – po události obsazení Velké mešity v Mekce v roce 1979 se navrátilo ke ctění islámských principů a prosazovalo je právě skrze ženy.

Po nástupu krále 'Abdulláha k moci v roce 2005 došlo k několika pozitivním reformám a změnám v ženských otázkách. Je však nutné zmínit, že reformy v Království nebyly spojeny pouze s králem samotným. Vedle něj stály i jiné společenské a intelektuální elity – univerzitní profesori, mediální osobnosti, novináři a řada náboženských osobností. Tyto osobnosti měly vliv na veřejné mínění Saúdské Arábie a pomohly vytvářet tlak na vládu k provedení změn.⁷¹

2.2 Významné milníky v ženských právech

Ženská práva v Saúdské Arábii prošla v posledních desetiletích významnými změnami. Tyto změny znamenaly zásadní pokroky v rámci postavení žen ve společnosti na úrovni osobní, právní, politické a sociální.

Saúdské ženy mohly od roku 2001 získávat identifikační karty (ID). V dřívější praxi úřady registrovaly všechny saúdské ženy pod rodinnou kartou jejich otce či manžela. Pořízení samostatné identifikační karty bylo volitelné

---

⁶⁹ Mufeed Al-Zaidi, „Political Reform Attempts in Saudi Arabia,“ *Contemporary Arab Affairs* 8, no. 4 (2015): 553–67, Zpřístupněno 17. května 2023. <https://doi.org/10.1080/17550912.2015.1081344>.

⁷⁰ Al-Rasheed, *A Most Masculine State*, 25-26.

⁷¹ Al-Zaidi, „Political Reform Attempts in Saudi Arabia,“ 559.

a zároveň podmíněno povolením mužského opatrovníka k tomuto úkonu. V případě, že žena nedostala patřičný souhlas ze strany muže, nemohla ID kartu získat. To z žen činilo právně nezpůsobilé osoby, jako tomu bylo v minulosti.⁷² Tato změna se však neobešla bez odporu konzervativních občanů, kteří se vymezovali proti průkazům totožnosti z důvodu viditelných fotografií žen na ID kartách, které se neslučovaly s tradičními náboženskými zásadami. Na druhé straně liberálové považovali tento zákon za důležitý krok správným směrem. Naopak jiní vnímali toto ustanovení nedostatečně a poukazovali na příklad ženských práv v sousedním Kataru, kde mohou ženy řídit automobily a účastnit se voleb.⁷³

V důsledku vydávání ID karet vláda otevřela samostatné kanceláře zcela oddělené od mužských, aby nedocházelo k míšení pohlaví, a ženám tak mohly být vydávány průkazy totožnosti bez dalších komplikací.⁷⁴ Roku 2008, po 7 letech od přiznání tohoto práva i ženám, bylo umožněno získat ID kartu bez souhlasu mužského opatrovníka.⁷⁵

Král 'Abdulláh za své vlády (2005–2015) rozšířil vzdělávací příležitosti pro ženy a s tím i mnohé obory, jež byly dříve zpřístupněny jen mužům, se nyní staly dostupnými i ženám. Saúdské ženy převyšovaly počet mužů ve vysokoškolském vzdělání a díky stipendijnímu programu, který král zavedl v roce 2005, tak tvořily ¼ studentů studujících v zahraničí.⁷⁶

Teprve v lednu 2005 se v Království konaly první volby do obecních zastupitelstev. Občané to považovali za významný reformní krok, který položil základy demokratickému smýšlení v politice a vzdálil se dosavadnímu tribalismu. Nutno podotknout, že ženy zůstaly vyloučeny a zbaveny práva volit.⁷⁷ Na tomto základě vznikla kampaň s názvem *Baladí*⁷⁸, která začala své volební aktivity a snahy v roce 2004. Později v roce 2009 se kampaň znovu objevila pod stejným názvem a požadovala účast žen v dalších komunálních volbách v roce 2011. Do popředí se dostala během období arabského jara a inspirovala podobné politické kampaně jako byla například Saúdská ženská revoluce v roce 2011. Saúdská ženská revoluce představovala menší facebookovou kampaň žen požadujících právo

---

⁷² „Perpetual Minors,“ 25-26.

⁷³ David Hirst, „Progress as Saudi Women Get ID Cards,“ *The Guardian*, November 10, 1999, Zpřístupněno 6. prosince 2023. <https://www.theguardian.com/world/1999/nov/10/saudiarabia>.

⁷⁴ Nourah Al-Khereiji, „ID Cards for Women: Why Insist on Guardian's Consent?“ *Arab News*, November 22, 2002, Zpřístupněno 6. prosince 2023. <https://www.arabnews.com/node/226120>.

⁷⁵ „Perpetual Minors,“ 25-26.

⁷⁶ Makboul, „Beyond Preaching Women,“ 317–318.

⁷⁷ Al-Zaidi, „Political Reform Attempts in Saudi Arabia,“ 559.

⁷⁸ Název kampaně v českém překladu znamená „moje země“.

registrovat se a volit v komunálních volbách. Kampaň Baladí a její přední aktivistka Hátún al-Fássí organizovala školení pro ženy účastnících se voleb, avšak ministerstvo vnitra tyto workshopy uzavřelo, právě v začátcích volebních příprav.⁷⁹

Král 'Abdulláh se 25. září 2011 v rámci královského dekretu rozhodl udělit ženám některá politická práva. Přislíbil ženám volební právo, které vstoupilo v platnost 4 roky poté. Ve svém projevu před poradní radou uvedl, že ženy budou moci navrhnout kandidáty, hlasovat v komunálních volbách a rovněž se stát členkami zastupitelstva.

Vláda v čele s králem se 11. ledna 2013 rozhodla jmenovat 30 žen do poradního koncilu (rada *Šúrá*). V této radě byly princezny, univerzitní absolventky i aktivistky za občanská práva.⁸⁰

K volbám byly ženy oficiálně přizvány 12. prosince 2015. Podle volebních statistik se z celkového počtu 20 milionů obyvatel zaregistrovalo pouze 1 355 840 občanů, z toho bylo přibližně 130 000 žen. Zájem o volby byl nižší z důvodu byrokratických překážek, které komplikovaly proces registrace k volbám. Dalším důvodem byla nedostatečná informovanost o samotném volebním procesu a jeho důležitosti.

Stanovené restriktce, které bylo nutné dodržovat v souvislosti s volební kampaní, participujícím ženám situaci ve volbách neulehčily, ba naopak. V případě ženské kandidatury byl kladen důraz na dodržování pravidel, které vyhovovaly konzervativnímu náboženskému establishmentu. V rámci genderové segregace ve společnosti nebylo možné oslovit muže tváří v tvář. Všechny kandidátky měly zakázáno zveřejňovat své fotky na sociálních sítích. Stejně tak nemohly poskytovat rozhovory médiím, což u mužských kandidátů neplatilo. Některé kandidátky měly připraveného mužského zástupce, který by je případně zastupoval a odpovídal na otázky mužům podle stanovených pravidel kampaně. Při nedodržení pravidel hrozila kandidátkám pokuta. Tato nařízení negativně ovlivnily potenciální kandidátky, jelikož drtivá většina saúdských voličů byli muži.⁸¹ Mimo jiné mnoho

---

⁷⁹ Nora Doajji, „Saudi Women’s Online Activism: One Year of the ‘I Am My Own Guardian’ Campaign,“ *Arab Gulf States Institute in Washington*, October 19, 2017, Zpřístupněno 5. října 2024. https://agsiw.org/wp-content/uploads/2017/10/Doajji_Saudi-Guardianship-System_ONLINE.pdf. Al-Rasheed, *The Son King: Reform and Repression in Saudi Arabia*, 236.

⁸⁰ Al-Zaidi, „Political Reform Attempts in Saudi Arabia,“ 562.

⁸¹ David Ottaway, „Saudi Women Go to the Polls—Finally,“ *Wilson Center – Middle East Program*, December 2015, Zpřístupněno 10. prosince 2023. <https://www.wilsoncenter.org/publication/saudi-women-go-to-the-polls-finally>.

„Low Turnout in Saudi Arabia’s First Poll Open to Women,“ *Al Jazeera*, December 13, 2015, Zpřístupněno 10. prosince 2023. <https://www.aljazeera.com/news/2015/12/13/low-turnout-in-saudi-arabias-first-poll-open-to-women>.

žen se při registraci k volbám potýkalo s překážkami spojenými se systémem opatrovnictví. Jednalo se například o požadavek prokázat trvalé bydliště ve svém volebním okrsku. To představovalo obtížný a někdy i nemožný úkol pro mnoho žen, jelikož jejich jména nebyla běžně uváděna na nájemních smlouvách či účtech. V jiném případě se po ženách vyžadovalo předložit rodinnou kartu, kterou často držel mužský opatrovník.⁸²

Nicméně volby neumožnily účast všem bez výjimky. Došlo k diskvalifikaci několika aktivistek pro ženská práva – například zamítnutí participace Ludžajn al-Háthlúl a Nassími al-Sáda.⁸³ I přes všechny nepříznivé podmínky pro ženy je tento moment považovaný za historický milník v rámci ženských práv, jelikož přinesl ženám otevření nového prostoru působení a dal jim naději a optimismus ve svržení dalších diskriminačních opatření.

Saúdská Arábie rovněž podnikla pozitivní kroky v rámci reakce na násilí páchané na ženách a poskytla jim přístup k lepším vládním službám. V roce 2013 schválila zákon o kriminalizaci domácího zneužívání a v roce 2016 zřídila středisko, které bylo pověřeno přijímat a reagovat na zprávy o domácím násilí.⁸⁴ V dřívější praxi bylo téměř nemožné podat stížnost na policii, pokud ženy čelily domácímu násilí. Uplatňovaný opatrovnický systém nad ženami znemožňoval obětem domácího násilí vyhledat ochranu u státních orgánů nebo se domoci právní nápravy. Policie často k podání trestního oznámení vyžadovala svolení opatrovníka, a to dokonce i v případě, že stížnost směřuje proti samotnému opatrovníkovi.⁸⁵ S přijetím nového zákona se tato praxe změnila, a ženy mají nyní snadnější přístup k podávání trestních oznámení a vyhledání pomoci.

2.3 Vzestup ženského hnutí

Moderní komunikace umožnila vytvoření virtuálního prostoru a poprvé vytvořila platformu pro saúdské ženy. Díky tomu jejich hlas mohl být ve společnosti více slyšet. To se však zprvu neobešlo bez odporu, ženy musely bojovat především proti povolení držení telefonů nebo přístupu k internetu. Přístupná sociální média

---

⁸² „Women and Saudi Arabia’s Male Guardianship System,“ 3.

⁸³ „Two Disqualified as First Saudi Women Begin Campaign for Election,“ *The Guardian*, November 29, 2017, Zpřístupněno 11. prosince 2023. <https://www.theguardian.com/world/2015/nov/29/first-saudi-arabia-women-stand-election-begin-campaigning>.

⁸⁴ „Women and Saudi Arabia’s Male Guardianship System,“ 3.

⁸⁵ „Perpetual Minors,“ 20-23.

umožnila saúdkým mužům i ženám přímou komunikaci po dlouhém úsilí vlády rozdělit společnost na uzavřené segregované skupiny.

V roce 2011 se s vlnou politických hnutí v arabském světě ženské liberální hnutí rozšířilo globálně. Ženy požadovaly zrušení zákazu řízení a svržení opatrovnického systému a na základě toho vznikly konkrétní kampaně *Women2Drive* a *I Am My Own Guardian*⁸⁶ bojující za tato práva. Reakce saúdké vlády byla velmi negativní a od začátku se stavěla proti hnutí. Vláda se snažila blokovat webový obsah spojený s ženským hnutím, aby jej potlačila. Sílicí ženské hnutí se stalo hrozbou pro státní bezpečnost, jelikož působilo mimo státem kontrolovaný rámec. Saúdké úřady konfrontovaly ženské hnutí s vykonstruovanými obviněními a bránily se proti němu tvrzením, že se jedná o teroristické hnutí. Aktérky připodobňovaly k Islámskému státu a je známo, že aktivistky byly vystaveny silným represím a zadržování.⁸⁷

V roce 2018 v rámci ženského hnutí vznikla mimo jiné i kampaň proti povinnému způsobu oblékání nazývaná *Inside Out Abaya*. Kampaň se rozšířila prostřednictvím Twitteru stejnojmenným hashtagem *#العبايه_المقلوبه*, kde ženy zveřejňovaly své fotky a videa v naruby oblečených 'abájích. Jednalo se o symbolický protest vůči tomuto diskriminačnímu požadavku na ženy.⁸⁸ Mezi radikálnější vyjádření nesouhlasu této kampaně patřilo i pálení niqábu a 'abáji.⁸⁹

Další kampaň měla za cíl upozornit na nespokojenost žen se zákazem řízení motorových vozidel tím, že se ženy natáčely při každodenních pochůzkách. Chtěly tak ukázat, jak obtížné je se pohybovat ve městech s vysokou teplotou a v ulicích, které byly navrženy primárně pro automobily jako jediný možný způsob dopravy.⁹⁰ Kampaň s názvem *Resistance by Walking* byla součástí sílicího protestu proti plošným omezením, která ženám brání v každodenních činnostech, a to především v případě, kdy je nedoprovází jejich mužský opatrovník. Použitím stejnojmenného

---

⁸⁶ Konkrétněji vysvětleno v samostatných kapitolách 2.3.2 a 2.3.3.

⁸⁷ Al-Sáda, „Masár al-haraka al-niswíja al-su'údíja“.

Al-Rasheed, *The Son King: Reform and Repression in Saudi Arabia*, 233–234.

⁸⁸ Al-Shehri and M., „The Feminist Movement in Saudi Arabia.“

⁸⁹ Sarah Al-Otaibi (@SarahAlOxoxo), „This is huge. A trending hashtag in #SaudiArabia is encouraging women to #BurnTheNiqab, the compulsory headdress for #Saudi women. Female Twitter users have posted videos of themselves burning their Niqabs.“ *حرق النقاب* #, @WM_Global, @manal_alsharif, @MadawiDr, @ConfessionsExMu.

Twitter photo, August 20, 2018, Zpřístupněno 14. června 2024. [Sarah Al-Otaibi \(@SarahAlOxoxo\) / X](#).

⁹⁰ Lim, „Unveiling Saudi Feminism(s),“ 474.

hashtagu #resistancebywalking tak ženy vyjadřovaly na sociálních sítích nesouhlas s panujícími omezeními.⁹¹

2.3.1 Konzervativní proud

Na druhé straně stál konzervativní proud tradičních islámských kazatelek, které měly stejné virtuální příležitosti pro svůj aktivismus a jejichž názory na ženskou roli ve společnosti se ostře rozcházejí s liberálními západními názory.⁹² Vzdělané islámské aktivistky zastávají tradiční role a náboženské hodnoty ve společnosti. Uznávají genderovou segregaci a vyzývají ke strohému ženskému oblékání. Tato skupina žen bojuje proti liberalizačnímu tlaku aktivistek za ženská práva tím, že aktivně podepisují petice, v nichž vyjadřují svůj nesouhlas nad potenciálním zrušením systému mužského opatrovnictví, zákazu řízení motorových vozidel nebo segregovaného prostoru ve vzdělávání a na pracovištích.⁹³

Tyto nábožensky konzervativní ženy zasazují ženskou emancipaci do islámského rámce a odvolávají se na islámské učení jako na ideální řešení genderových otázek a sociálních problémů v saúdské společnosti.⁹⁴

Autorka Madawi al-Rasheed uvádí, že dle mnoha konzervativně založených aktivistek jsou ženy obzvláště citlivé vůči západním liberálním vlivům a názorům, které s sebou přinášejí mnoho pokušení v kontrastu s dodržováním striktních islámských principů vyžadovaných saúdskoarabskou společností. Mnoho žen tomuto diskurzu věří, protože se stále považuje za slabé a závislé na mužích, pokud jde o jejich finanční zabezpečení a stabilitu. V rámci kázání, každodenních konverzací i v literatuře bylo ženám předkládáno téma „západního spiknutí“ proti nim. To byl jeden z důvodů, proč si některé ženy snažily udržet tradiční roli ve společnosti a nepřijímaly jiné názory. Nutno zmínit, že mnoho saúdských žen si vážilo skutečnosti, že nemají na starosti ekonomickou povinnost vůči rodině. Na oplátku za finanční podporu mužů se ochotně starají o chod domácnosti, poskytují

---

⁹¹ Rachel Roberts, „Saudi Women in Silent Walking Protest Over Right to Drive in the Kingdom,“ *The Independent*, April 5, 2017, Zpřístupněno 14. června 2024.

<https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/saudi-arabia-women-silent-protest-walking-right-drive-kingdom-middle-east-only-country-world-theresa-may-a7667646.html>.

„Saudi Women Protest... Quietly,“ *BBC News*, April 4, 2017, video 1 min., 44 sec., Zpřístupněno 14. června 2024. <https://www.bbc.com/news/av/world-middle-east-39494351>.

⁹² V kontextu Saúdské Arábie jsou západní liberální názory (zahrnují např. prosazování lidských svobod, myšlenky na rovnost v pohlaví, myšlenky demokratického zřízení a další) vnímány jako protiklad k tradičním konzervativním hodnotám vycházejícím z islámu a saúdskoarabských kulturních norem.

⁹³ Al-Rasheed, *A Most Masculine State*, 256.

⁹⁴ Lim, „Unveiling Saudi Feminism(s),“ 470.

pohodlné prostředí a vychovávají děti, aniž by zpochybňovaly tradiční role, které se od nich očekávají.⁹⁵

Islámské feministické aktivistky se zabývaly různými ženskými problémy. Angažovaly se v oblasti podpory zaměřené na boj rozvedených a ovdovělých žen, podporu matek a požadovaly platy pro ženy v domácnosti. V neposlední řadě soustavně naléhaly na stát, aby rozšířil pracovní příležitosti pro ženy v čistě ženských prostorech.

Tato skupina žen založila centrum pro práva žen v Rijádu s cílem budovat pozitivní veřejné mínění o ženských otázkách a poskytovat intelektuální a vědeckou podporu ženám aktivním v jejich komunitách. Tento konzervativní proud představoval důležitou roli při utváření některých ženských práv a zejména v akademické oblasti.⁹⁶

Nawál 'Íd, jedna z neúspěšnějších tradičních a intelektuálních aktivistek získala velkou popularitu na sociální síti Twitter. V červnu 2017 měla přes 4 miliony sledujících a dnes má více než 4,5 milionů sledujících.⁹⁷ Například v rámci otázek pracovního zařazení žen Nawál stanovila pravidla⁹⁸, která je nutné dodržovat, aby byly zachovány tradiční hodnoty saúdské společnosti, pokud chce žena pracovat mimo domov. Práce by měla být především přáním (*raghba*) ženy, nikoli potřebou (*hádža*), jelikož muži jsou zodpovědní za finanční zjištění rodiny. Zastávala názor, že práce nesmí vést k *chalwě*⁹⁹ nebo k ichtilát. Míšení pohlaví by rovněž mohlo vést k manželské disharmonii a navíc otevírá dveře sexuálnímu obtěžování. V rámci pracovních příležitostí se ženy obávají možného snížení pracovních možností, pokud by musely soupeřit s muži o stejné pozice. Například ve veřejné sféře mají muži přednost, proto ženy preferují své vlastní ženské pole působení.

Intelektuální islámské aktivistky napomohly zejména k rozvoji vzdělávacích příležitostí i komplexního rozvoje pro ženy. Příkladem může být úspěšná nadace s názvem *Ithrá'*¹⁰⁰ která byla založena Nawál roku 2015. Zahrnovala různé programy zaměřené na řešení ženských otázek a problémů.

---

⁹⁵ Al-Rasheed, *A Most Masculine State*, 256.

⁹⁶ Lim, „Unveiling Saudi Feminism(s),“ 470-471.

⁹⁷ Nawál al-'Íd, „@Nawal_Al3eed,“ Twitter profile, Zpřístupněno 18. června 2024. https://twitter.com/Nawal_Al3eed .

Makboul, „Beyond Preaching Women,“ 304.

⁹⁸ Nawál al-'Íd, *Huqúq al-mar'á fi daw' al-sunna al-nabawija*, 2006, 895-905.

⁹⁹ Pojmem *chalwa* se rozumí zakázaná fyzická izolace muže a ženy.

Makboul, „Beyond Preaching Women,“ 320-321.

¹⁰⁰ Název nadace v českém překladu znamená „obohacení“.

Odkaz na oficiální stránky nadace: *Ithrá'* al-ma'arifa, Zpřístupněno 18. června 2024. <https://ethraa.ws/about/>.

Dalším iniciativou byla konference s názvem *Mubta`itha*¹⁰¹, která se konala roku 2016. Hlavním cílem bylo podpořit ženy v zahraničním studiu. Konference povzbuzovala ženy, aby cestovaly do nemuslimských zemí za účelem získání zkušeností, které by přispěly k rozvoji země. Konference byla považována za velký úspěch díky účasti 500 žen a dalších 80 000 posluchačů prostřednictvím živého vysílání. Bylo zahájeno její pokračování pod záštitou realizace cílů Vize 2030¹⁰². Přednášejícími byli muži i ženy, přičemž se vyjadřovali prostřednictvím videopřenosu, kde se podělili o své zkušenosti a odborné znalosti se studiem v zahraničí.¹⁰³

Podle autorky Madawi al-Rasheed si tradiční islamistické ženy stejně jako liberální ženy prosadily své místo ve veřejné sféře. Pravidelně přispívaly do politické, sociální, a ekonomické sféry. Islamistické feministky na rozdíl od liberálních feministek lokalizovaly kořeny diskriminace spíše ve společenských normách než v náboženském učení.¹⁰⁴

2.3.2 *Kampaň Women2Drive*

Saúdská Arábie byla jedinou zemí na světě, která ženám zakazovala řídit motorová vozidla až do června roku 2018. Kampaň *Women2Drive* nepředstavovala zcela nový fenomén, jelikož kořeny tohoto hnutí sahají až do roku 1990. V té době saúdskoarabské ženy začaly aktivně prosazovat právo na řízení automobilů, a to formou výše zmíněné protestní jízdy¹⁰⁵. Od této doby byl zákaz řízení ženám vynucován pouze na základě náboženské fatwy vydané po protestu z roku 1990. Kampaň *Women2Drive* může být přesněji charakterizována jako následná forma odporu v rámci ženského liberálního hnutí v Saúdské Arábii od počátku 20. století.¹⁰⁶

Existovalo několik důvodů, které podpořily vznik kampaně. Jedním z nich byl stále omezený přístup k veřejné dopravě, která nebyla dostatečně rozvinutá ani spolehlivá. Zároveň závislost na mužích v rámci uplatňovaného opatrovníckého systému ženám situaci neulehčila, naopak jim bránila v plné účasti na sociálním a ekonomickém životě. V neposlední řadě se saúdské ženy mohly inspirovat právy

---

¹⁰¹ Termín se do anglického jazyka překládá jako „The Dispatched Student”. Makboul, „Beyond Preaching Women,” 326.

V českém překladu název znamená „vyslaná studentka”.

¹⁰² Podrobněji o projektu Vize 2030 viz podkapitola 2.3.3. Reforma vize 2030.

¹⁰³ Makboul, „Beyond Preaching Women,” 303–326.

¹⁰⁴ Al-Rasheed, *A Most Masculine State*, 158–282.

¹⁰⁵ Viz strana 14.

¹⁰⁶ Lim, „Unveiling Saudi Feminism(s),” 465-6.

žen v ostatních zemích Zálivu, ve kterých ženy dosáhly většího společenského vlivu a nezávislosti včetně práva na řízení automobilů. Kampaň zdůrazňovala nutnost umožnit ženám samostatně řídit, aby se mohly snadněji pohybovat, pracovat a plně se zapojovat do společenského života.

Období Arabského jara¹⁰⁷ připravilo půdu saúdkým ženám i navzdory tomu, že v Saúdské Arábii ve srovnání s jinými blízkovýchodními státy velké protesty nevypukly. Toto období zahájilo kampaň na Facebooku, která pomocí internetu povzbudila více žen k řízení v letech 2011-2014.

Mnoho žen a jejich snahy napomohly k formování hnutí *Women2Drive*. Jednou z prvních byla aktivistka a novinářka Wadžíha al-Huwajdir. Její neoficiální Sdružení pro ochranu a obranu práv žen roku 2007 předložilo petici za právo řídit motorová vozidla s více než 1000 podpisy králi 'Abdulláhovi.¹⁰⁸ Aktivistka za lidská práva Wadžíha rovněž vyvolala veřejné pobouření, když se natočila při řízení v saúdkoarabských ulicích na Mezinárodní den žen v roce 2008. Video¹⁰⁹ bylo zveřejněno na YouTube a upoutalo velkou pozornost médií po celém světě.

Manál al-Šaríf, aktivistka, klíčová osobnost v rámci boje za zrušení zákazu řízení ženám a držitelka ocenění za tvůrčí dissent,¹¹⁰ sama v roce 2011 usedla za volant a vyjela do ulic protestovat. Svoji jízdu natočila a zveřejnila na internetu, což vedlo k vytvoření kampaně *Women2Drive*. Video, po zveřejnění na kanále YouTube, dosáhlo 700 000 zhlédnutí za první den. Den poté byla Manál zatčena a poslána do vězení. V Saúdské Arábii po tomto incidentu vypukly nepokoje a lidé byli rozděleni do dvou skupin. Jedni volali po jejím soudu a veřejném bičování, jelikož představovala symbol sekulární westernizace, zatímco druzí ji podporovali.¹¹¹ Po svém zatčení a následném propuštění po několika dnech požádala Manál o řidičský průkaz. Po jeho zamítnutí podala žalobu na Generální dopravní ředitelství.¹¹²

---

¹⁰⁷ Termín, který označuje období masových protestů na Blízkém Východě v letech 2010–2013. Podrobněji o Arabském jara zde: <https://www.britannica.com/event/Arab-Spring>.

¹⁰⁸ „Saudi Arabia: End Driving Ban for Women.“

¹⁰⁹ Wajeha Al-Huwaider, „Wajeha Al-Huwaider For Women's Day 2008,“ March 3, 2008, You Tube, 2 min., 49 sec., Zpřístupněno 30. června 2024. <https://www.youtube.com/watch?v=54pRJKJ6B6E>.

¹¹⁰ Manál získala v roce 2012 za své snahy a odvalu ocenění za tvůrčí dissent od Václava Havla. „Cena Václava Havla na Oslo Freedom Forum,“ *Velvyslanectví České republiky*, 11. května 2012, Zpřístupněno 2. července 2024. https://mzv.gov.cz/oslo/cz/zpravy_a_udalosti/cena_vaclava_havla_na_oslo_freedom_forum.html.

¹¹¹ Al-Sharif, „Driving My Own Destiny,“ 96-101.

¹¹² Al-Shehri and M., „The Feminist Movement in Saudi Arabia.“

Aktivity kampaně *Women2Drive* pokračovaly a Manál i přes zákaz povzbuzovala a vyzývala držitelky mezinárodních řidičských průkazů¹¹³ k participaci na jízdě dne 17. června, které se účastnilo přibližně 100 žen.¹¹⁴

V následujících týdnech Manál al-Šaríf společně s aktivistkou Wadžíhou al-Huwajdir diskutuje o nevhodnosti tohoto zákona uvaleného na ženy. Při jízdě po saúdskoarabských silnicích aktivistky upozorňují na všechny problémy se zákazem spojené. Stěžují si, jak jsou ženy poníženy, když nemohou být soběstačné a samy řídit automobily. Vysvětlují, jak je těžké zavolat si taxíka z důvodu dlouhých čekacích doby zejména v čase, kdy je vytiženost nejvyšší, jelikož si většina žen potřebuje zajistit odvoz. Dále zmiňují vysoké ceny za soukromé řidiče a poukazují na to, že řidiče osobně neznají, tedy ani jejich mravy, názory či náboženská přesvědčení. Důsledkem toho mohou být ženy terčem obtěžování, nebo vystaveny jiným nepříjemným situacím. Manál tento předchozí výrok potvrzuje na základě osobní zkušenosti z doby, kdy měla svého řidiče. Aktivistky poukazují i na další problémy vyplývající z tohoto zákazu. V případě nouze, když není v blízkosti dospělý muž, se často stává, že auta řídí malí chlapci, a to značně zvyšuje riziko nehod. Podle slov aktivistek jízda autem pro ženy znamená svobodu – moc, jelikož ženu nikdo neobtěžuje a je uzamčená v autě.¹¹⁵

Konzervativní skupiny i jedinci se snažili bojovat proti kampani. Jedním pokusem zvrátit reformní snahy za vlády krále ‘Abdulláha, který dal prostor k tomu, aby byl zákon o zákazu řízení žen přezkoumán, byla zpráva (report), který připravil známý konzervativní akademik Kamál Subhí pro poradní radu Šúrá. Zpráva upozorňovala na problémy, které by mohly vzniknout v souvislosti se zrušením tohoto zákazu. V případě, že by saúdské ženy dostaly právo řídit, znamenalo by to konec panenství, tedy „čistoty saúdské společnosti“. Došlo by ke zvýšení prostituce, pornografie, homosexuality i rozvodům.¹¹⁶ Odůvodnění zákazu začalo ztrácet smysl, když v září 2013 nejvyšší zástupce náboženské policie prohlásil, že islámské právo ženám nezakazuje řídit.¹¹⁷ Pár týdnů na to se saúdské ženy začaly připravovat na přicházející celonárodní protest a natáčely se za volantem v rámci

---

¹¹³ Je známo, že saúdské ženy nemohly obdržet řidičské oprávnění v Saúdské Arábii, a proto bylo běžnou praxí získávat řidičské průkazy v zahraničí například v rámci studia či práce.

¹¹⁴ Heath, „Right to Drive a Woman’s Struggle.“

¹¹⁵ Manal Sharif, “Al Sharif Driving in Saudi Arabia (With English Subtitles),” May 28, 2011, YouTube, 8 min., 40 sec., Zpřístupněno 25. září 2023. https://www.youtube.com/watch?v=sowNSH_W2r0.

¹¹⁶ Sebastian Usher, „End of Virginitý if Women Drive, Saudi Cleric Warns,“ *BBC News*, December 2, 2011, Zpřístupněno 26. září 2023. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-16011926>.

¹¹⁷ „Saudi Arabia: End Driving Ban for Women.“

vzpourey proti zákazu řízení ženám. Konkrétně Ímán al-Nafdžán, bloggerka¹¹⁸, profesorka a aktivistka za ženská práva, byla dalším silným hlasem v tomto protestu. Pár dní před zahájením kampaně zveřejnila video¹¹⁹, na kterém neznámá žena řídí a muži jí vyjadřují svoji podporu gestem zdviženého palce. Následně byly obě ženy odvedeny na policejní stanici a vyslýchány, později propuštěny.¹²⁰

Další negativní reakcí na plánovanou kampaň 26. října bylo tvrzení jednoho z duchovních představitelů v zemi. Šejch Sálíh al-Luhajdán zastával názor, že řízení „ovlivňuje vaječníky“, a to může mít za následek vrozené vady u novorozenců.¹²¹ Toto tvrzení se setkalo s výsměchem na úrovni saúdské společnosti i globálně. Naopak podpora z mužské strany přišla se satirickou písní umělce Hišáma Fadžíha a dalších dvou spoluautorů s názvem „No Woman, No Drive“, jako parodie na originál písně od Boba Marleyho „No Woman, No Cry“. Dílo se stalo virálním na internetu vzhledem k tomu, že zachycuje problematické aspekty, které byly předmětem diskuze ve společnosti, a to včetně kontroverzních tvrzení o ženských reprodukčních orgánech.¹²²

Dne 26. října nastal osudový den pro ženskou společnost. Hnutí *Women2Drive* organizovalo další kampaň, při které se skupina aktivistek rozhodla uspořádat protestní jízdu s cílem vyjádřit nesouhlas a zrušit tento zákaz řízení. Webové stránky kampaně byly cenzurovány. Ženy vedoucí kampaň byly odrazovány od účasti saúdskými úřady.¹²³ I navzdory varování, že mohou být zatčeny, se desítky žen natáčely při jízdě v ulicích svých měst.¹²⁴ Protestní jízdy neustály ani po 26. říjnu. Aktivistka za ženská práva Ludžajn al-Hadhlúl společně se žurnalistkou Májsou al-‘Amúdí se 30. listopadu 2014 pokusily přejet hranice mezi Spojenými arabskými emiráty a Saúdskou Arábií s úmyslem vrátit se do rodné země, Saúdské Arábie. Ludžajn byla držitelkou emirátského řidičského průkazu

---

¹¹⁸ Saudiwoman's Weblog, „About,“ September 18, 2015, Zpřístupněno 29. Zář 2023.

<https://saudiwoman.me/about/>.

¹¹⁹ Ímán al-Nafdžán, „Imra' a taqúd li mudda sá' atajn fi al-swídí wa ghajrihi min manátiq al-Rijád 9 Uktúbr #qijáda_26Uktúbr,“ October 10, 2013, YouTube, 59 sec., Zpřístupněno 3. října 2023.

<https://www.youtube.com/watch?v=FGI4rhNnZmA&t=31s>.

¹²⁰ Mohammed Jamjoom, „Exclusive: Saudi Blogger Detained, but She's Hopeful About Campaign to Allow Women to Drive,“ *CNN*, October 13, 2013, Zpřístupněno 12. října 2023.

<https://edition.cnn.com/2013/10/11/world/meast/saudi-arabia-women-drivers/>.

¹²¹ „Saudi Cleric Says Women Who Drive Risk Damaging Their Ovaries,“ *Reuters*, September 29, 2013, Zpřístupněno 12. října 2023. <https://www.reuters.com/article/us-saudi-driving/saudi-cleric-says-women-who-drive-risk-damaging-their-ovaries-idUSBRE98S04B20130929/>.

¹²² Sophia Jones, „No Woman, No Drive: Behind the Viral Video,“ *The Daily Beast*, July 11, 2017, Zpřístupněno 12. října 2023. <https://www.thedailybeast.com/no-woman-no-drive-behind-the-viral-video>.

¹²³ „Saudi Government Warns Driving Ban Activists,“ *Al Jazeera*, October 25, 2013, Zpřístupněno 17. října 2023. <https://www.aljazeera.com/news/2013/10/25/saudi-government-warns-driving-ban-activists/>.

¹²⁴ Al-Shehri and M., „The Feminist Movement in Saudi Arabia.“

a svoji cestu živě natáčela a sdílela na platformě Twitter. Po zadržení na saúdské straně byly ženy uvězněny na více než 70 dní.¹²⁵ Saúdská Arábie a její vláda nadále zákaz podporovala i navzdory rozsáhlým protestům proti němu.

Zásadní změna nastala 26. září 2017, kdy saúdskoarabský král vydal prohlášení, které ženám povolovalo řízení motorových vozidel, a oznámil, že řidičské průkazy začnou být vydávány v červnu 2018.¹²⁶ Ženy mohly oficiálně řídit od 24. 6. 2018.¹²⁷

Toto rozhodnutí však nezajistilo svobodu aktérkám, které se angažovaly v rámci kampaně za zrušení zákazu řízení a bojovaly za svá práva. Později po přijetí zákona o řízení motorových vozidel bylo těmto ženám vyhrožováno a stát se je snažil umlčet všemi možnými prostředky – došlo k zatýkání aktérek, zákazům vycestování a útokům na jejich rodiny.

Prostřednictvím hovorů od státního bezpečnostního aparátu bylo aktérkám zakázáno veřejně se v tomto tématu angažovat a vystupovat v médiích. Cílem bylo předejít případnému tvrzení, že protestní snahy těchto žen byly důsledkem zrušení zákazu řízení ženám a zásluhy se tak mohly připsat královské rodině, zejména korunnému princí.¹²⁸

Korunní princ Muhammad ibn Salmán (MBS) byl na jedné straně chválený a představovaný jako reformátor a zároveň podporovaný mediální kampaní a západním světem.¹²⁹ Na druhé straně byl společně s královskou rodinou kritizován poté, co se na titulní stránce známého magazínu Vogue objevila fotka saúdské princezny Hajfi al-Sa‘úd za volantem automobilu s titulkem: „*Oslava průkopnických žen Saúdské Arábie.*“ Princezna oblečená v bílém zde byla znázorněná jako symbol nadcházející revoluční změny. Naopak saúdské aktivistky, které od 90. let 20. století bojovaly a vedly kampaně za práva žen a zrušení zákazů, čelily vážným obviněním z vlastizrady, které mohly vést k popravě nebo k dlouhým

---

¹²⁵ Al-Rasheed, *The Son King: Reform and Repression in Saudi Arabia*, 243-244.

Rothna Begum, „The Brave Female Activists Who Fought to Lift Saudi Arabia’s Driving Ban,“ *Human Rights Watch*, October 28, 2020, Zpřístupněno 17. října 2023. <https://www.hrw.org/news/2017/09/29/brave-female-activists-who-fought-lift-saudi-arabias-driving-ban>.

Mai Noman, „#BBCTrending: Saudi Woman Driving Blog ‘arrest,“ *BBC News*, December 3, 2014, Zpřístupněno 22. října 2023 <https://www.bbc.com/news/blogs-trending-30316837>.

¹²⁶ Núra al-Du‘ajdí, „3.5. qirá’ a fi tahawwulát al-haraka al-niswíja al-su‘údíja: min al-hámiš ilá al-markaz.“ In *al-thábit wa al-mutahawwil 2018: al-tanmíja fi háms al-chalídž*, 2018, 174-200. Markaz al-chalídž li sijásat al-tanmíja, Zpřístupněno 22. října 2023. <https://gulfpolicies.org/2019-10-30-15-38-55>.

¹²⁷ „Saudi Women Hit the Road as Driving Ban Is Lifted,“ *Al Jazeera*, June 24, 2018, Zpřístupněno 23. října 2023. <https://www.aljazeera.com/news/2018/6/24/saudi-women-hit-the-road-as-driving-ban-is-lifted>.

¹²⁸ Al-Sáda, „Masár al-haraka al-niswíja al-su‘údíja.“

Al-Rasheed, *The Son King: Reform and Repression in Saudi Arabia*, 237–238.

¹²⁹ Al-Sáda, „Masár al-haraka al-niswíja al-su‘údíja.“

trestům odnětí svobody.¹³⁰ Ani tyto události a zásahy saúdských úřadů proti aktérkám hnutí neukončily. Spíše naopak jim dodaly nový impuls k dalším snahám.

Saúdské ženy byly znevýhodněny i po implementaci zákona, a to konkrétně v rámci výše poplatku za kurzy řízení, který byl až šestkrát vyšší. Náklady na lekce pro ženy se měly pohybovat od 2 000 do 3 000 SAR (což odpovídalo přibližně 533-800 USD) ve srovnání s poplatkem 450 SAR (přibližně 120 USD) pro muže. Poplatky měly být úměrné kvalitě lekcí, které budou školit specializované lektorky. Značný rozdíl v nákladech na autoškolu pro muže a ženy vedl některé ženy k tomu, aby nabídly bezplatné školení svým vrstevnicím. Na Twitteru tyto ženy podpořily svoje rozhodnutí prostřednictvím hashtagu #IAmReadyToTrainYou, který získal popularitu.¹³¹

2.3.3 *Kampaň I Am My Own Guardian*

Opatrovnický systém¹³² zbavoval dospělé ženy možnosti samostatně rozhodovat o svém životě a činil z dospělých žen nesvéprávné osoby. Aktivistky za ženská práva opakovaně volaly po zrušení tohoto diskriminačního systému. Ženské hnutí i samotná kampaň za zrušení systému opatrovnictví se setkala s pozitivními i negativními názory vůči svým aktivitám.

V rámci opozice ženského hnutí vznikla protikampaň, která se snažila eliminovat liberalistické snahy hnutí. Tato kampaň byla založena jako reakce na boj za zrušení opatrovnictví aktivistky za ženská práva Wadžíhy al-Huwajdir, která hrála důležitou roli i v boji za zrušení mužského opatrovnictví. V červenci 2009 se vydala s ostatními aktivistkami k mostu krále Fahda spojující Saúdskou Arábii a Bahrajn a požadovala opuštění země bez souhlasu opatrovníka. Vyzývala všechny státní i nestátní příslušníky před saúdským mezinárodním dnem 23. září 2009, aby svým hlasem podpořili snahy aktivistů a pomohly svrhnout systém opatrovnictví posíláním dopisů, faxů nebo e-mailových zpráv saúdskoarabským úřadům či ambasádám.¹³³

---

¹³⁰ Madawi Al-Rasheed, „Vogue Princess Is Hijacking Saudi Women Activists Struggle,“ *Middle East Eye*, June 11, 2018, Zpřístupněno 29. října 2023. <https://www.middleeasteye.net/opinion/vogue-princess-hijacking-saudi-women-activists-struggle>.

¹³¹ „Saudi Women to Pay Six Times More Than Men for Driving Lessons,“ *Gulf Business*, April 26, 2018, Zpřístupněno 7. listopadu 2023. <https://gulfbusiness.com/saudi-women-pay-six-times-men-driving-lessons/>.

¹³² Jak již bylo zmíněno a vysvětleno v první kapitole, na straně 5-6.

¹³³ Y. Admon, „In Response to Calls to Improve Status of Saudi Women, Saudi Princess Launches 'My Guardian Knows What...,'“ *MEMRI*, November 24, 2009, Zpřístupněno 7. listopadu 2023. https://www.memri.org/reports/response-calls-improve-status-saudi-women-saudi-princess-launches-my-guardian-knows-whats-0#_edn2.

Skupina islamistických aktivistek pod vedením princezny Džawáhir bint Džalawí založila roku 2009 internetovou proti kampaň se sloganem *“My Guardian Knows Better What Is Good for Me”*, aby vyjádřila svůj odpor proti kampani na svržení systému opatrovnictví. Tyto konzervativní ženy nechtěly práva, které by byly v nesouladu s dosavadními zvyky a tradicemi ve společnosti a zneuctily by tak islámské principy. Organizátorky kampaně se snažily shromáždit podpisy od 1000 saúdských žen pod petici, která měla být zaslána saúdskému králi ‘Abdulláhovi. Jednou z islamistických aktivistek byla Rawda al-Júsif, jež přilákala stovky následovníků, kteří odsuzovali westernizované ženy stojící za počátkem kampaně za zrušení systému opatrovnictví. Ohlasy na obě kampaně se sešly s pozitivními i negativními reakcemi.¹³⁴

V roce 2009 a později roku 2013 saúdská vláda souhlasila se zrušením opatrovnictví. Poté, co vyslovila tyto sliby, podnikla pouze omezené kroky v rámci reformy určitých aspektů v opatrovnickém systému. Včetně toho, že již nepožadovala po ženách povolení k práci nebo přivedení mužského příbuzného pro identifikaci ženy u soudu. Tyto změny však byly neúplné a nedostatečné, jelikož ženy stále například nesměly řídit automobily či cestovat bez povolení.¹³⁵

Nespokojené ženy a silící protestní hnutí se v následujících letech snažilo systém opakovaně ukončit. Jedna z prominentních aktivistek, ‘Azíza al-Júsuf, bojovala proti systému opatrovnictví po dobu několika let. Pořádala workshopy a prováděla studie o náboženské platnosti systému opatrovnictví. Později předložila petici králi společně s dalšími významnými aktivistkami (jako například al-Nafdžán, al-Hadhlúl nebo al-Dúsarí).¹³⁶

V rámci ženského hnutí vznikla oficiální kampaň s názvem *I Am My Own Guardian* v červenci roku 2016. Kampaň byla podpořena organizací Human Rights Watch, která ve stejnou chvíli zveřejnila bouřlivý report,¹³⁷ jež byl výsledkem ročního společného úsilí mezi organizací za lidská práva a saúdskými aktivistkami.¹³⁸ Zpráva pojednává o systému opatrovnictví a jeho úskalí ve vztahu

---

¹³⁴ Al-Rasheed, *A Most Masculine State*, 257.

Admon, „In Response to Calls to Improve Status of Saudi Women.“

¹³⁵ „Women and Saudi Arabia’s Male Guardianship System,“ 19.

¹³⁶ Mazin Sidahmed, „Thousands of Saudis Sign Petition to End Male Guardianship of Women,“ *The Guardian*, August 8, 2017, Zpřístupněno 7. listopadu 2023.

<https://www.theguardian.com/world/2016/sep/26/saudi-arabia-protest-petition-end-guardianship-law-women>.

¹³⁷ „Women and Saudi Arabia’s Male Guardianship System,“ *Human Rights Watch*, July 16, 2016,

Zpřístupněno 13. listopadu 2023.

<https://web.archive.org/web/20160926225602/https://www.hrw.org/report/2016/07/16/boxed/women-and-saudi-arabias-male-guardianship-system>.

¹³⁸ Doajji, „Saudi Women’s Online Activism: One Year of the ‘I Am My Own Guardian’ Campaign.“

k ženám a podrobně popisuje postavení žen pod tímto systémem a silně jej kritizuje.¹³⁹

V důsledku vydané zprávy následovala velká vlna aktivismu na sociální síti Twitter. Populární se staly hashtagy #IAmMyOwnGuardian či #StopEnslavingSaudiWomen¹⁴⁰ anebo také #TogetherToEndMaleGuardianship (معاً لإنهاء ولاية الرجل على المرأة). Popularitu na Twitteru si rovněž získal slogan kampaně #SaudiWomenDemandtheOverthrowofGuardianship (سعوديات_نطالب_بإسقاط_الولاية). Kampaň za zrušení mužského opatrovnictví se díky masivní online kampani rozšířila, a to ve velmi krátkém časovém úseku. Pouhý týden trvalo, aby kampaň nabrala vlastní směr a získala podporu i globálně. Kampaň nezůstala pouze u vlivu známých aktivistek, ale transformovala se do masivní kampaně, která dokázala přilákat různé skupiny žen i mužů různého původu i věkových kategorií.¹⁴¹

O několik měsíců později, v září 2016, poslalo 2500 žen telegramy přímo králi a následně tisíce Saúdů podepsalo petici vyzývající vládu k zrušení opatrovnictví, které ženám bránilo zapojit se do plnohodnotného života. Petice po propagaci na Twitteru získala přes 14 500 podpisů.¹⁴²

Významný moment nastal 17. dubna 2017, kdy král Salmán ibn ‘Abd al-‘Azíz vydal prohlášení, které nařizovalo vládním úřadům, aby již nevyžadovaly souhlas mužského opatrovníka v případech, kde to stávající předpisy nepožadují. Vládní úřady musely do tří měsíců poskytnout seznam postupů, které vyžadují souhlas mužského opatrovníka. Nařízení mělo ženám umožnit studovat, mít přístup ke zdravotnické péči a práci ve veřejném sektoru bez souhlasu mužského opatrovníka. Nicméně systém opatrovnictví nebyl ani po tomto ustanovení zcela svržen.¹⁴³ V té době v Saúdské Arábii došlo k útěku mladé ženy – Díná ‘Alí utekla

---

¹³⁹ Těto problematice se věnuje aktivistka za ženská práva a výzkumnice v oblasti zdraví, Hala al-Dúsarí, která mimo jiné spolupracovala i na reportu s organizací HRW. Ve své studii nachází spojení mezi opatrovnickým systémem a jeho negativním vlivem na zdraví žen. Hala Aldosari, „The Effect of Gender Norms on Women’s Health in Saudi Arabia,“ *Arab Gulf States Institute in Washington*, 2017, Zpřístupněno 13. listopadu 2023. https://agsiw.org/wp-content/uploads/2017/05/Aldosari_Womens-Health_Online-2.pdf

¹⁴⁰ Josie Ensor, „Saudis File First-ever Petition to End Male Guardianship,“ *The Telegraph*, September 26, 2016, Zpřístupněno 15. listopadu 2023. <https://web.archive.org/web/20160927134601/https://www.telegraph.co.uk/news/2016/09/26/saudis-file-first-ever-petition-to-end-male-guardianship/>.

¹⁴¹ Al-Shehri and M., „The Feminist Movement in Saudi Arabia.“

Doaiji, „Saudi Women’s Online Activism: One Year of the ‘I Am My Own Guardian’ Campaign.“

¹⁴² Ensor, „Saudis File First-Ever Petition to End Male Guardianship.“

¹⁴³ Doaiji, „Saudi Women’s Online Activism: One Year of the ‘I Am My Own Guardian’ Campaign.“ „Saudi Arabia: ‘Unofficial’ Guardianship Rules Banned,“ *Human Rights Watch*, May 9, 2017, Zpřístupněno 15. listopadu 2023. <https://www.hrw.org/news/2017/05/09/saudi-arabia-unofficial-guardianship-rules-banned>.

před svým opatrovníkem a nucenou svatbou. Tento incident se stal mediálně známým, jelikož Díná na Twiterru zveřejnila video z letiště, ve kterém vypovídá o celé situaci. Video a s ním spojený hashtag #SaveDinaAli byl jediný prostředek, jak najít pomoc a upozornit na domácí násilí. Následně byla proti své vůli zadržena a odvečena svými strýci zpět do Saúdské Arábie. Dodnes o jejím osudu nejsou žádné informace. Případ zdůraznil přetrvávající problémy související s mužským opatrovnictvím, kterým dospělé saúdské ženy musí čelit.¹⁴⁴

Klíčové části zákonů opatrovnického systému byly zrušeny 2 roky poté, a to 2. srpna 2019. Došlo k velkým změnám v ženských právech v podobě změn zákonů o občanském stavu, cestovních dokladech a zákonů o práci. Ženy získaly ochranu v rámci všech forem diskriminace na trhu práce na základě pohlaví, možnost evidovat narození a úmrtí příbuzných, možnost registrovat sňatek či rozvod, možnost získat rodinné záznamy, schopnost činit lékařská rozhodnutí o svém vlastním těle, a to i v souvislosti s těhotenstvím či porodem. Ženám starším 21 let bylo umožněno získat cestovní pas a cestovat bez povolení a doprovodu mužského opatrovníka. I navzdory velkému pokroku zákon nebyl v té době ještě zcela odstraněn a stále v určitých formách existoval. Saúdské ženy nadále potřebovaly povolení od mužského zástupce v případě, že se chtěly vdát, rozvést, opustit vězení či zařízení, které je mělo chránit před domácím násilím. V neposlední řadě mužští opatrovníci mohli stále podávat stížnosti proti ženské neposlušnosti, která mimo jiné zahrnuje i nepřítomnost v domácnosti.¹⁴⁵ Ženy také stále neměly právo předávat své občanství dcerám, pouze synové mohli po dosažení věku 18 let legálně požádat o saúdské občanství.¹⁴⁶

Zákon o osobním stavu vydaný 8. března 2022 na Mezinárodní den žen zrovnoprávnil ženy a vyjasnil dosud problematické otázky v rámci ženských práv. Reforma zákona o osobním stavu proběhla v rámci reformy právního systému, která byla součástí reformního plánu Vize 2030. Nový zákon by měl podpořit stabilitu

---

¹⁴⁴ „Women are trying to escape Saudi Arabia, but not all of them make it | Four Corners,” *ABC News*, February 4, 2019. You Tube, 17min 36sec – 33min. 31sec, Zpřístupněno 30. listopadu 2024. https://www.youtube.com/watch?v=4_NppxAt_cY&t=1132.

Al-Rasheed, *The Son King: Reform and Repression in Saudi Arabia*, 250-251.

¹⁴⁵ „Saudi Arabia Codifies Male Guardianship and Gender Discrimination,” *Amnesty International*, December 9, 2022, Zpřístupněno 28. listopadu 2023. <https://www.amnesty.org/en/latest/research/2022/12/saudi-arabia-codifies-male-guardianship-and-gender-discrimination/>.

„Saudi Arabia to Allow Adult Women to Travel, Register Divorce,” *The Nation*, August 2, 2019, Zpřístupněno 9. prosince 2023. <https://www.nation.com.pk/02-Aug-2019/saudi-arabia-to-allow-adult-women-to-travel-register-divorce>.

„Ending Male Guardianship in Saudi Arabia,” *Equality Now*, November 1, 2021, Zpřístupněno 27. prosince 2023. https://equalitynow.org/ending_male_guardianship_in_saudi_arabia/.

¹⁴⁶ „Violence Against Women: Gulf States.”

rodin – podrobně popisuje případy související se zasnoubením, manželstvím, rozvodem, dědictvím, péčí o děti i výživným a práva přiznaná ženám během manželství a po rozvodu, o kterých se v minulosti intenzivně diskutovalo. Většina nových ustanovení je příznivá pro ženy, a to zejména v případech péče o děti, kde zákon poprvé ustanovuje, že svěření dětí do péče by mělo náležet matce. Zákon o osobním stavu dává ženám právní svobodu rozhodnout se, s kým uzavřou sňatek.

Avšak stále je uplatňován zákon, který kodifikuje určité kmenové praktiky. Jedná se o zásadu (*kafā'a fī al-nasab*) neboli v překladu přímou kompatibilitu v manželství, která umožňuje manželskému páru i jejich nejbližším rodinným příslušníkům zrušit manželství u soudu, a to na základě kmenové nekompatibility. Další ustanovení umožnily ženám podávat žaloby a kontrolovat své manželské smlouvy. Manželé mohou požádat o zrušení manželské smlouvy, pokud jeden z nich nesplní sjednané podmínky. Manželka má rovněž právo manželskou smlouvu jednostranně zrušit. Dále byly upraveny požadavky na uzavření manželství osob mladších 18 let s tím, že bez souhlasu soudu nemohou tyto osoby uzavřít manželství.¹⁴⁷ Došlo i ke změnám v oblasti udělování saúdského občanství, nyní je umožněno i saúdským ženám provdaným za muže jiného původu předávat své saúdské občanství dětem, a to při splnění určitých podmínek. V případě saúdských mužů a jejich žen cizího původu je státní příslušnost udělována potomkům automaticky. Stále existuje rozdílné zacházení v této otázce, avšak novela zákona o občanství usiluje o genderovou reformu a přináší pokrok směrem k rovnosti pohlaví.¹⁴⁸

---

¹⁴⁷ Rödl & Partners, „Saudi Arabia: Introduction of a New Personal Status Law,“ December 21, 2022, Zpřístupněno 13. ledna 2024. <https://www.roedl.com/insights/saudi-arabia-personal-status-law-reform-human-rights>.

Zákony jsou dostupné z: Nizám al-ahwál al-šachsija, Marsúm malakí raqam M/73, March 9, 2022, <https://laws.boe.gov.sa/BoeLaws/Laws/LawDetails/4d72d829-947b-45d5-b9b5-ae5800d6bac2/1>.

Eman Alhussein and Tine Gade, „Vision 2030 Has Transformed Saudi Arabia’s Legal and Judicial Systems,“ *Arab Gulf States Institute in Washington*, November 20, 2023, Zpřístupněno 20. ledna 2024.

<https://agsiw.org/vision-2030-has-transformed-saudi-arabias-legal-and-judicial-systems/>.

Nadav Samin, „Kafā'a Fī l-Nasab in Saudi Arabia: Islamic Law, Tribal Custom, and Social Change,“ *Journal of Arabian Studies* 2 (2) (2012): 109–26, Zpřístupněno 28. ledna 2024.

<https://doi.org/10.1080/21534764.2012.735456>.

¹⁴⁸ „Women Empowerment in the Kingdom of Saudi Arabia,“ GOV.SA – National Platform, Zpřístupněno 13. února 2024.

https://www.mv.gov.sa/wps/portal/snp/careaboutyou/womenempowering!/ut/p/z0/04_Sj9CPvkssy0xPLMnMz0vMAfjjo8zjQx93d0NDYz8LYIMLA0CQ4xCTZwN_Ay8Tlz0g1Pz9AuyHRUBwQYLNQ!!/.

Sussan Saikali, „Saudi Arabia Amends Its Citizenship Law,“ *Arab Gulf States Institute in Washington*, March 23, 2023, Zpřístupněno 13. února 2024. <https://agsiw.org/saudi-arabia-amends-its-citizenship-law/>.

2.4 Reforma vize 2030

Nástupem krále Salmána ibn ‘Abd al-‘Azíze v roce 2016 na trůn a následné povýšení jeho syna Muhammada ibn Salmána na korunního prince přineslo Saúdské Arábii významné změny. Zrodila se totiž Vize 2030, ekonomický plán Saúdské Arábie. Tento plán byl prospěšný i pro saúdské feministické aktivistky, jelikož jeho cíle zahrnovaly i nové role saúdských žen. Plán Vize 2030 podpořil snahy ženského hnutí a s ním spojené kampaně zejména kampaň proti systému opatrovnictví.¹⁴⁹

Plán Vize 2030 čerpá z bohaté historie kulturního dědictví Saúdské Arábie a její strategické polohy a ekonomické síly. Jedním z hlavních cílů Vize je dosažení nezávislosti Království na ropném bohatství a jeho exportu.¹⁵⁰ Byly stanoveny tři hlavní oblasti, ve kterých Saúdská Arábie provádí pozitivní změny. Jedná se o budování produktivní společnosti, prosperující ekonomiky a ambiciózního národa.

Vize 2030 chápe důležitost budování silné a produktivní společnosti jako základu pro ekonomickou prosperitu, a proto se zaměřujeme na vytváření silných kořenů. Tyto kořeny zahrnují národní identitu, moderní islám, saúdské kulturní dědictví. Na druhé straně zároveň poskytuje svým občanům světové možnosti zábavy, udržitelný život, přístupné vzdělání a efektivní systémy zdravotní a sociální péče.¹⁵¹ Saúdská Arábie je jedinečná ve své islámské víře jakožto strážce dvou svatých měst, Mekky a Medíny. Plnění povinností vůči poutníkům v Mekce je dalším důležitým aspektem Vize 2030. I v této oblasti byl vytvořen program a stanoveny cíle jako jsou poskytování kvalitnějších služeb návštěvníkům a dosažení vyššího počtu poutníků v rámci náboženských poutí *hadždže* či *‘umry*.¹⁵²

Vize 2030 se snaží vytvářet vhodné prostředí, které podpoří ekonomický růst a otevře více pracovních pozic. Saúdská Arábie využívá své jedinečné polohy vzhledem k tomu, že se nachází na křižovatce tří kontinentů. Jedním z ekonomických cílů je stát se hlavním strategickým centrem mezinárodního obchodu. Pro podporu ekonomického růstu země je dalším požadavkem vytváření

---

¹⁴⁹ Doaiji, „Saudi Women’s Online Activism: One Year of the ‘I Am My Own Guardian’ Campaign.“

¹⁵⁰ Kingdom of Saudi Arabia, Vision 2030 - „*Story of Transformation 2016-2021*“, Zpřístupněno 4. března 2024. https://www.vision2030.gov.sa/media/qnxn3igg/vision-2030_story-of-transformation.pdf.

¹⁵¹ „A Vibrant Society“, Vision 2030, Zpřístupněno 15. března 2024.

<https://www.vision2030.gov.sa/en/overview/pillars/a-vibrant-society>.

¹⁵² Více o programu zde: <https://www.vision2030.gov.sa/en/vision-2030/vrp/pilgrim-experience-program/>. „Pilgrim Experience Program“, Vision 2030, Zpřístupněno 15. března 2024.

nových obchodních vztahů, zvýšení globálních investic a v neposlední řadě podpora tuzemských společností ve zvýšení exportu. Tímto plánem Království zlepšuje podnikatelské prostředí a zároveň restrukturalizuje hospodářská města, privatizuje vládní služby a reguluje trh s energiemi, aby byl konkurenceschopnější.¹⁵³ Plán ekonomické diverzifikace zahrnuje cíl zvýšit účast žen v pracovní síle z přibližně 15 % na 30 % do roku 2030.¹⁵⁴ Budoucnost národa v zemi určují mladí lidé, saúdská společnost je charakteristická svou mladistvou a různorodou populací, která má v Království k dispozici spoustu příležitostí a díky jejich dovednostem jsou upřednostňováni. Saúdská Arábie rovněž nabízí motivující příležitosti k růstu, vytváří rozmanité pracovní příležitosti pro Saúdy a přitahuje ty nejlepší globální talenty.¹⁵⁵

V rámci Vize 2030 se Saúdská Arábie snaží budovat zemi, která je efektivně řízena vládou a rovněž podporuje celý národ – své občany, podniky i neziskové organizace. Neziskový sektor je považován za důležitou součást společnosti, jelikož hraje klíčovou roli při řešení potřeb komunit a občanů. Saúdská vláda se snaží přizpůsobit měnícím se trendům a novým výzvám, být transparentní a řídit finance efektivně. Tento pilíř klade důraz na roli každého jednoho občana bez ohledu na to, v jakém odvětví pracuje, jelikož každý jedinec přispívá k rozvoji země.¹⁵⁶

Vize 2030 přinesla vlnu reforem v rámci, nichž Saúdská Arábie prošla pozoruhodnou transformací. Od spuštění reformního plánu je Saúdská Arábie otevřenější turistice více než kdy předtím. Se zavedením elektronických víz v roce 2019 přitáhlo Království miliony návštěvníků z celého světa v oblasti sekulárního turismu, což rovněž napomohlo k vytvoření nových pracovních míst a podpoření místního hospodářského růstu.¹⁵⁷

Jedním z prvních reformních kroků v roce 2016 bylo zbavení náboženské policie jejích privilegií a nekontrolované moci. Členům náboženské policie bylo zakázáno pronásledovat, vyslýchat a zadržovat své občany. Rozhodnutí omezit

---

¹⁵³ „A Thriving Economy,“ Vision 2030, Zpřístupněno 15. března 2024.

<https://www.vision2030.gov.sa/en/overview/pillars/a-thriving-economy>.

¹⁵⁴ „A Changing Future: The Economic Role of Women in Saudi Arabia,“ *Abdul Latif Jameel*, January 31, 2018, Zpřístupněno 17. března 2024. <https://alj.com/en/perspective/changing-future-economic-role-women-saudi-arabia/>.

¹⁵⁵ „A Thriving Economy.“

¹⁵⁶ „An Ambitious Nation,“ Vision 2030, Zpřístupněno 18. března 2024. <https://www.vision2030.gov.sa/en/vision-2030/overview/an-ambitious-nation/>.

¹⁵⁷ „Tourism & Heritage,“ Vision 2030, Zpřístupněno 18. března 2024.

<https://www.vision2030.gov.sa/en/progress/tourism-heritage/>.

policejní pravomoci pomohlo podpořit umírněnost v království.¹⁵⁸ Součástí reformního plánu bylo i rozvolnění společenských akcí, ke kterému došlo v roce 2018. Veřejné promítání filmů v kinosálech bylo znovu povoleno po 35letém zákazu.¹⁵⁹ Dnes návštěvníci míří do Saúdské Arábie na dříve zakázané koncerty, festivaly nebo za účelem celosvětových sportovních akcí pořádaných v Království.¹⁶⁰

Posilování rovného postavení žen, a to jak na ekonomické, sociální i veřejné rovině, bylo od počátku Vize 2030 ústředním bodem reformního plánu. Po spuštění plánu Vize 2030 Saúdská Arábie aktivně podporovala a prosazovala ženy v zaměstnání, na vedoucích pozicích a v neposlední řadě i ženy podnikatelky. Zvýšila se i účast žen na pracovní síle a předčila i samotný cíl 30 % do roku 2030. V roce 2020 došlo k naplnění cíle a roku 2022 ženská participace na trhu práce přesáhla 36 %.¹⁶¹

Spuštění programu Vize 2030 podnítilo vlnu reforem a přineslo nové příležitosti zejména pro ženy. Od práva řídit motorová vozidla, cestovat bez omezení až po neomezený přístup k úředním dokumentům se postavení žen změnilo k lepšímu. Vize 2030 položila základy pro pokračující ekonomický a sociální růst a nasměrovala Království na cestu úspěchu.¹⁶²

---

¹⁵⁸ Aseel Bashraheel, „Rise and fall of the Saudi religious police,“ *Arab News*, September 22, 2019, Zpřístupněno 12. června 2024. <https://www.arabnews.com/node/1558176/saudi-arabia>.

¹⁵⁹ Ibrahim Abú Chálid and Kamál Idrís, „Dawr al-sínimá fi al-sa‘údíja i‘tibáran min 2018,“ *Al-Watan*, December 11, 2017, Zpřístupněno 5. listopadu 2024. <https://alwatannews.net/Life-Style/article/748445/%D8%AF%D9%88%D8%B1-%D8%A7%D9%84%D8%B3%D9%8A%D9%86%D9%85%D8%A7-%D9%81%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D8%B3%D8%B9%D9%88%D8%AF%D9%8A%D8%A9-%D8%A7%D8%B9%D8%AA%D8%A8%D8%A7%D8%B1%D8%A7-%D9%85%D9%86-2018>.

¹⁶⁰ „Dynamic Society,“ Vision 2030, Zpřístupněno 21. března 2024. <https://www.vision2030.gov.sa/en/progress/dynamic-society/>.

¹⁶¹ „Labor Force Participation Rate, Female (% of Female Population Ages 15-64) (Modeled ILO Estimate) - Saudi Arabia,“ *World Bank Open Data*, Zpřístupněno 21. března 2024. https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.ACTI.FE.ZS?end=2022&locations=SA&most_recent_value_desc=false&start=2017&view=chart.

„GASTAT Issues Saudi Women’s Report 2022,“ *General Authority for Statistics*, August 13, 2023, Zpřístupněno 21. března 2024. <https://www.stats.gov.sa/en/news/472>.

¹⁶² Kingdom of Saudi Arabia, Vision 2030 - „*Story of Transformation 2016-2021*.“

Shounaz Mekky, „Saudi Arabia Announces Live Music Permits as Part of Ambitious ‘Year of Entertainment,“ *Arab News PK*, October 5, 2023, Zpřístupněno 24. března 2024. <https://www.arabnews.pk/node/1440131/saudi-arabia>.

Závěr

Hlavním záměrem této práce bylo zmapovat vývoj ženských práv a konkrétních milníků od 90. let až po současnost a nastínit okolnosti vzniku saúdského ženského hnutí. Tato práce reflektuje významný posun v oblasti ženských práv a svobod. Postavení žen v Saúdské Arábii prošlo signifikantními změnami, které ovlivnily každodenní životy žen.

Postavení saúdských žen bylo historicky ovlivněno kmenovými patriarchálními normami a wahhábismem, genderovou segregací a systémem mužského opatrovnictví, kulturními tradicemi a historickými událostmi. Všechny tyto aspekty přispěly k vyloučení žen z veřejného společenského života, prohloubily genderové nerovnosti a vytvořily prostředí, ve kterém byly ženy vnímány jako závislé na mužských autoritách. Role konzervativního náboženského diskurzu byla pro formování ženského postavení ve společnosti klíčová. Stát totiž udělil pravomoci náboženským představitelům, kteří určovali normy týkající se tradičních ženských rolí ve společnosti.

Když v roce 1979 došlo ke zpřísnění genderových pravidel a posílení islámských principů, společenské postavení žen se ještě zhoršilo. Podobná situace nastala v roce 1990-1991 v důsledku Války v Zálivu, když Saúdská Arábie znovu podpořila konzervativní směr, což posílilo marginalizaci žen. Přesto v posledních desetiletích došlo k výrazným reformním snahám, které naopak podpořily emancipaci saúdských žen.

Vlna mezinárodního i domácího tlaku na zlepšení ženského postavení odstartovala rokem 2000. Nejdříve došlo k ratifikaci Úmluvy OSN, kde se saúdská vláda zavázala k odstranění všech forem diskriminace vůči ženám. Dále pak tragická událost z 11. září 2001 měla pro Saúdskou Arábii silný dopad a stala se hlavním podnětem pro zlepšení postavení žen. V reakci na obvinění z terorismu a ve snaze zlepšit svoji mezinárodní image se vláda rozhodla zvýšit viditelnost žen ve společnosti a začala provádět reformní kroky.

Postupně došlo k reformám v právní oblasti (poskytnutí ID karet, schválení zákona o kriminalizaci domácího zneužívání), sociální (rozšíření vzdělávacích příležitostí, zlepšení přístupu k vládním službám), politické (účast v poradní radě, volební právo). Je však nutné dodat, že mnohé z těchto reforem byly stále podmíněny souhlasem mužského opatrovníka či jinými opatřeními vycházejícími z opatrovnického systému, což značně omezovalo možnosti žen.

Ženské hnutí, které požadovalo své základní práva již od 90. let 20. století a zejména pak zrušení zákazu řízení motorových vozidel a zrušení mužského opatrovnického systému, dosáhlo vrcholu svého vlivu prostřednictvím kampaní *Women2Drive* a *I Am My Own Guardian*. Tyto iniciativy ukázaly sílu sociálních sítí, dokázaly prolomit cenzuru a udržely informovanost o ženských právech a aktivismu v Saúdské Arábii. Díky sociálním médiím tyto kampaně dosáhly mezinárodní podpory a tím byl na saúdskou vládu vyvinut větší nátlak k provedení reformy.

Aktérky ženského hnutí po letech vytrvalého boje dosáhly většiny svých požadavků. Reformní program Vize 2030 podpořil jejich úsilí – Král Salmán společně s korunním princem Muhammadem ibn Salmánem roku 2018 povolili ženám řízení motorových vozidel. Zároveň došlo k oslabení pravomocí mužského opatrovnického systému, které probíhaly ve vlnách – v letech 2017, 2019 a 2022. Tyto postupné změny posílily společenské postavení žen a přinesly ženám větší nezávislost a svobodu. Nicméně pravdou však zůstává fakt, že se jednalo o reformy spojené s represí. Aktivistky, které soustavně bojovaly za zrušení těchto diskriminačních zákonů, čelily silným represím a zůstávaly i po přijetí zákonů za mřížemi.

Vize 2030 přinesla i další významné reformy, které se týkaly omezení pravomocí náboženské policie, rozvolnění zábavního sektoru, podpory žen na pracovním trhu a další. Saúdská společnost se otevřela modernizaci a přijala nové zákony, avšak i navzdory těmto významným pokrokům čelí saúdské ženy stále řadě výzev. Tradiční genderové normy, rodinné struktury nebo konzervativní společenské postoje mohou nadále představovat překážky v plné realizaci ženských práv. Naplnění cílů Vize 2030 by mohlo v budoucnu postavení žen ještě více podpořit a posilnit.

Seznam použité literatury

Prameny

1. Al-Du‘ajdzí, Núra. „3.5. qirá‘a fí tahawwulát al-haraka al-niswíja al-su‘údíja: min al-hámiš ilá al-markaz.“ In *al-thábit wa al-mutahawwil 2018: al-tanmíja fí háms al-chalídž*, 174-200. Markaz al-chalídž li sijását al-tanmíja, 2018. <https://gulfpolicies.org/2019-10-30-15-38-55>.
2. Hrbek, Ivan. *Korán*. Československý spisovatel: Brno, 2012.
3. Al-Huwaider, Wajeha. „Wajeha Al-Huwaider For Women's Day 2008.“ March 3, 2008. You Tube, 2 min., 49 sec. <https://www.youtube.com/watch?v=54pRjKJ6B6E>.
4. Šajch Ibn Báz, „Hukum qijáda al-mar‘a li al-sajára“. *Madžmú‘a fatáwá wa maqálát al-šajch Ibn Báz 351/3*. [حكم قيادة المرأة للسيارة \(binbaz.org.sa\)](http://binbaz.org.sa).
5. Al-‘Íd, Nawál. *Huqúq al-mar‘a fí daw‘ al-sunna al-nabawíja*, 2006.
6. Kingdom of Saudi Arabia. Vision 2030 - „*Story of Transformation 2016-2021*.“ https://www.vision2030.gov.sa/media/qnxn3igg/vision-2030_story-of-transformation.pdf.
7. Al-Nafdžan, Ímán. „Imra‘a taqúd li mudda(t) sá‘atajn fí al-swídí wa ghajrihi min manátiq al-Rijád 9 Uktúbr #qijáda_26Uktúbr.“ October 10, 2013. YouTube, 59 sec. <https://www.youtube.com/watch?v=FGl4rhNnZmA&t=31s>.
8. National Platform (GOV.SA). „Women Empowerment in the Kingdom of Saudi Arabia.“ https://www.my.gov.sa/wps/portal/snp/careaboutyou/womenempowering!/ut/p/z0/04_Sj9CPykssy0xPLMnMz0vMAfljo8zjQx93d0NDYz8LYIMLA0CQ4xCTZwN_Ay8TIz0g1Pz9AuyHRUBwQYLNQ!!/.
9. Nizám al-ahwál al-šachsíja, Marsúm malakí raqam M/73, March 9, 2022. [تفاصيل النظام \(boe.gov.sa\)](http://boe.gov.sa).
10. Al-Sáda, Músá. „Masár al-haraka al-niswíja al-su‘údíja.“ *Al-safir al-‘arabí*, June 25, 2019. <https://assafirarabi.com/ar/26148/2019/06/25/%D9%85%D8%B3%D8%A7%D8%B1-%D8%A7%D9%84%D8%AD%D8%B1%D9%83%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D9%86%D8%B3%D9%88%D9%8A%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%B3%D8%B9%D9%88%D8%AF%D9%8A%D8%A9/>.
11. Al-Sharif, Manal. „Manal Al Sharif Driving in Saudi Arabia (With English Subtitles).“ May 28, 2011. YouTube, 8 min., 40 sec. https://www.youtube.com/watch?v=sowNSH_W2r0.

12. United Nations. *Convention On The Elimination Of All Forms Of Discrimination Against Women*. Treaty Series, New York, December 1979. <https://treaties.un.org/doc/Publication/MTDSG/Volume%20I/Chapter%20IV/IV-8.en.pdf>.
13. Vision 2030. „An Ambitious Nation.“ <https://www.vision2030.gov.sa/en/vision-2030/overview/an-ambitious-nation/>.
14. Vision 2030. „Dynamic Society.“ <https://www.vision2030.gov.sa/en/progress/dynamic-society/>.
15. Vision 2030. „Pilgrim Experience Program.“ <https://www.vision2030.gov.sa/en/vision-2030/vrp/pilgrim-experience-program/>.
16. Vision 2030. „A Thriving Economy.“ <https://www.vision2030.gov.sa/en/overview/pillars/a-thriving-economy>.
17. Vision 2030. „Tourism & Heritage.“ <https://www.vision2030.gov.sa/en/progress/tourism-heritage/>.
18. Vision 2030. „A Vibrant Society.“ <https://www.vision2030.gov.sa/en/overview/pillars/a-vibrant-society>.

Literatura

1. ABC News. „Women are trying to escape Saudi Arabia, but not all of them make it | Four Corners” February 4, 2019. You Tube, 17min. 36sec. – 33min. 31sec. https://www.youtube.com/watch?v=4_NppxAt_cY&t=1132s.
2. Abdul Latif Jameel. „A Changing Future: The Economic Role of Women in Saudi Arabia.“ January 31, 2018. <https://alj.com/en/perspective/changing-future-economic-role-women-saudi-arabia/>.
3. Abú Chálid, Ibrahím, and Kamál Idrís. „Dawr al-sínimá fi al-sa‘údíja i‘tibáran min 2018.“ *Al-Watan*, December 11, 2017. <https://alwatannews.net/Life-Style/article/748445/%D8%AF%D9%88%D8%B1-%D8%A7%D9%84%D8%B3%D9%8A%D9%86%D9%85%D8%A7-%D9%81%D9%8A%D8%A7%D9%84%D8%B3%D8%B9%D9%88%D8%AF%D9%8A%D8%A9%D8%A7%D8%B9%D8%AA%D8%A8%D8%A7%D8%B1%D8%A7-%D9%85%D9%86-2018>.
4. Admon, Y. „In Response to Calls to Improve Status of Saudi Women, Saudi Princess Launches 'My Guardian Knows What...“ *MEMRI*, November 24, 2009. https://www.memri.org/reports/response-calls-improve-status-saudi-women-saudi-princess-launches-my-guardian-knows-whats-0#_edn2.

5. Akeel, Maha. „When a Deadly Fire Killed 15 School Girls in Makkah.“ *Arab News*, May 20, 2020. <https://www.arabnews.com/node/1660041>.
6. Amnesty International. „Saudi Arabia Codifies Male Guardianship and Gender Discrimination.” December 9, 2022. <https://www.amnesty.org/en/latest/research/2022/12/saudi-arabia-codifies-male-guardianship-and-gender-discrimination/>.
7. Bashraheel, Aseel. „Rise and fall of the Saudi religious police.“ *Arab News*, September 22, 2019. <https://www.arabnews.com/node/1558176/saudi-arabia>.
8. BBC News. „Saudi Women Protest... Quietly.“ April 4, 2017, Video, 1 min., 44 sec. <https://www.bbc.com/news/av/world-middle-east-39494351>.
9. Begum, Rothna. „The Brave Female Activists Who Fought to Lift Saudi Arabia’s Driving Ban.“ *Human Rights Watch*, October 28, 2020. <https://www.hrw.org/news/2017/09/29/brave-female-activists-who-fought-lift-saudi-arabias-driving-ban>.
10. Cook, Michael. *Forbidding Wrong in Islam: An Introduction*. Cambridge University Press, 2003.
11. Doajji, Nora. „Saudi Women’s Online Activism: One Year of the ‘I Am My Own Guardian’ Campaign.“ *Arab Gulf States Institute in Washington*, October 19, 2019. https://agsiw.org/wp-content/uploads/2017/10/Doajji_Saudi-Guardianship-System_ONLINE.pdf.
12. Doumato, Eleanor Abdella. „Obstacles to Equality for Saudi Women.“ *Middle East Institute*, October 1, 2009. <https://www.mei.edu/publications/obstacles-equality-saudi-women#ednref2>.
13. Equality Now. „Ending Male Guardianship in Saudi Arabia.“ November 1, 2021. https://equalitynow.org/ending_male_guardianship_in_saudi_arabia/.
14. Fanack. “Saudi Arabia’s Islamic Awakening Could be Facing Its Demise.” *The MENA Chronicle* | November 6, 2018. <https://fanack.com/society/features-insights/saudi-islamic-awakening-sahwa-facing-demise~105970/>.
15. General Authority for Statistics. „GASTAT Issues Saudi Women’s Report 2022.“ August 13, 2023. <https://www.stats.gov.sa/en/news/472>.
16. The Guardian. „Two Disqualified as First Saudi Women Begin Campaign for Election.“ November 29, 2017. <https://www.theguardian.com/world/2015/nov/29/first-saudi-arabia-women-stand-election-begin-campaigning>.

17. Gulf Business. „Saudi Women to Pay Six Times More Than Men for Driving Lessons.“ April 26, 2018. <https://gulfbusiness.com/saudi-women-pay-six-times-men-driving-lessons/>.
18. Heath, Victoria. „Right to Drive a Woman’s Struggle.“ *The Virginia Tech Undergraduate Historical Review* 3, no. 0 (May 1, 2014). <https://doi.org/10.21061/vtuhr.v3i0.20>
19. Hirst, David. „Progress as Saudi Women Get ID Cards.“ *The Guardian*, November 10, 1999. <https://www.theguardian.com/world/1999/nov/10/saudiarabia>.
20. Human Rights Watch. „Perpetual Minors – Human Rights Abuses Stemming from Male Guardianship and Sex Segregation in Saudi Arabia.“ 2008. http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/saudiarabia0408_1.pdf.
21. Human Rights Watch. „Saudi Arabia: ‘Unofficial’ Guardianship Rules Banned.“ May 9, 2017. <https://www.hrw.org/news/2017/05/09/saudi-arabia-unofficial-guardianship-rules-banned>.
22. Human Rights Watch. „Saudi Arabia: End Driving Ban for Women.“ October 28, 2020. <https://www.hrw.org/news/2013/10/24/saudi-arabia-end-driving-ban-women>.
23. Human Rights Watch. „Women and Saudi Arabia’s Male Guardianship System.“ July 16, 2016. <https://www.hrw.org/report/2016/07/17/boxed/women-and-saudi-arabias-male-guardianship-system>.
24. Al Hussein, Eman, and Tine Gade. „Vision 2030 Has Transformed Saudi Arabia’s Legal and Judicial Systems.“ *Arab Gulf States Institute in Washington*, November 20, 2023. <https://agsiw.org/vision-2030-has-transformed-saudi-arabias-legal-and-judicial-systems/>.
25. Ibrahim, Arwa. “What is Sahwa, the Awakening movement under pressure in Saudi?” *Al Jazeera*, June 5, 2019. <https://www.aljazeera.com/features/2019/6/5/what-is-sahwa-the-awakening-movement-under-pressure-in-saudi>.
26. Jamjoom, Mohammed. „Exclusive: Saudi Blogger Detained, but She’s Hopeful About Campaign to Allow Women to Drive.“ *CNN*, October 13, 2013. <https://edition.cnn.com/2013/10/11/world/meast/saudi-arabia-women-drivers/>.

27. Al Jazeera. „Low Turnout in Saudi Arabia’s First Poll Open to Women.“ December 13, 2015. <https://www.aljazeera.com/news/2015/12/13/low-turnout-in-saudi-arabias-first-poll-open-to-women>.
28. Al Jazeera. „Saudi Government Warns Driving Ban Activists.“ October 25, 2013. <https://www.aljazeera.com/news/2013/10/25/saudi-government-warns-driving-ban-activists/>.
29. Al Jazeera. „Saudi Women Hit the Road as Driving Ban Is Lifted.“ June 24, 2018. <https://www.aljazeera.com/news/2018/6/24/saudi-women-hit-the-road-as-driving-ban-is-lifted>.
30. J. DeLong-Bas, Natana. „The Freedoms Saudi Women Really Want.“ *Middle East Institute*, October 1, 2009. <https://www.mei.edu/publications/freedoms-saudi-women-really-want>.
31. Jones, Sophia. „No Woman, No Drive’: Behind the Viral Video.“ *The Daily Beast*, July 11, 2017. <https://www.thedailybeast.com/no-woman-no-drive-behind-the-viral-video>.
32. Josie, Ensor. „Saudis File First-ever Petition to End Male Guardianship.“ *The Telegraph*, September 26, 2016. <https://web.archive.org/web/20160927134601/https://www.telegraph.co.uk/news/2016/09/26/saudis-file-first-ever-petition-to-end-male-guardianship/>.
33. Al-Khereiji, Nourah. „ID Cards for Women: Why Insist on Guardian’s Consent?“ *Arab News*, November 22, 2002. <https://www.arabnews.com/node/226120>.
34. Le Renard, Amelie. *A Society of Young Women: Opportunities of Place, Power, and Reform in Saudi Arabia*. Stanford University Press, 2014.
35. Le Renard, Amelie. „Only for Women: Women, the State, and Reform in Saudi Arabia.“ *Middle East Journal* 62, no. 4, 2008, 610-29. <http://www.jstor.org/stable/25482571>.
36. Lacroix, Stéphane. *Awakening Islam*. Harvard University Press, 2011.
37. Lim, Merlyna. „Unveiling Saudi Feminism(s): Historicization, Heterogeneity, and Corporeality in Women’s Movements.“ *Canadian Journal of Communication* 43, no. 3 (August 13, 2018): 467-468. <https://doi.org/10.22230/cjc.2019v44n3a3379>.
38. Makkoul, Laila. „Beyond Preaching Women: Saudi Dā‘iyāt and Their Engagement in the Public Sphere.“ *Die Welt Des Islams* 57, no. 3-4 (2017): 303-28. <https://www.jstor.org/stable/26568528>.

39. Mekky, Shounaz. „Saudi Arabia Announces Live Music Permits as Part of Ambitious ‘Year of Entertainment.’“ *Arab News PK*, October 5, 2023. <https://www.arabnews.pk/node/1440131/saudi-arabia>.
40. Metz, Helen Chapin. *Saudi Arabia: a country study*. Library Of Congress. Washington, D.C.: Federal Research Division, 1993, 550-51. <https://www.loc.gov/item/93028506/>.
41. Mittal, Priyanka. „Saudi Women Activism through Media.“ *Gulf Studies*, vol. 8 (2023): 634-638. https://doi.org/10.1007/978-981-19-7796-1_37.
42. Mokhtar, Hasnaa. „Violence Against Women: Gulf States,“ *Encyclopedia of Women & Islamic Cultures*. General Editor Suad Joseph, 2019. https://doi.org/10.1163/1872-5309_ewic_com_002199.
43. AlMunajjed, Mona. *Women in Saudi Arabia Today*. Palgrave Macmillan, 1997.
44. The Nation. „Saudi Arabia to Allow Adult Women to Travel, Register Divorce.“ August 2, 2019. <https://www.nation.com.pk/02-Aug-2019/saudi-arabia-to-allow-adult-women-to-travel-register-divorce>.
45. Noman, Mai. „#BBCTrending: Saudi Woman Driving Blog ‘arrest.’“ *BBC News*, December 3, 2014. <https://www.bbc.com/news/blogs-trending-30316837>.
46. Ottaway, David. „Saudi Women Go to the Polls—Finally.“ *Wilson Center – Middle East Program*, December 2015. <https://www.wilsoncenter.org/publication/saudi-women-go-to-the-polls-finally>.
47. Al-Rasheed, Madawi. *A Most Masculine State: Gender, Politics, and Religion in Saudi Arabia*. Cambridge Middle East Studies; 43. New York: Cambridge University Press, 2013.
48. Al-Rasheed, Madawi. *The Son King: Reform and Repression in Saudi Arabia*. Oxford University Press, 2021.
49. Al-Rasheed, Madawi. „Vogue Princess Is Hijacking Saudi Women Activists Struggle.“ *Middle East Eye*, June 11, 2018. <https://www.middleeasteye.net/opinion/vogue-princess-hijacking-saudi-women-activists-struggle>.
50. Reuters. „Saudi Cleric Says Women Who Drive Risk Damaging Their Ovaries.“ September 29, 2013. <https://www.reuters.com/article/us-saudi-driving/saudi-cleric-says-women-who-drive-risk-damaging-their-ovaries-idUSBRE98S04B20130929/>.

51. Roberts, Rachel. „Saudi Women in Silent Walking Protest Over Right to Drive in the Kingdom.“ *The Independent*, April 5, 2017. <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/saudi-arabia-women-silent-protest-walking-right-drive-kingdom-middle-east-only-country-world-theresa-may-a7667646.html>.
52. Rödl & Parners. „Saudi Arabia: Introduction of a New Personal Status Law.“ December 21, 2022. <https://www.roedl.com/insights/saudi-arabia-personal-status-law-reform-human-rights>.
53. Saikali, Sussan. „Saudi Arabia Amends Its Citizenship Law.“ *Arab Gulf States Institute in Washington*, March 23, 2023. <https://agsiw.org/saudi-arabia-amends-its-citizenship-law/>.
54. Samin, Nadav. „Kafā'a Fī l-Nasab in Saudi Arabia: Islamic Law, Tribal Custom, and Social Change.“ *Journal of Arabian Studies* 2 (2) (2012): 109–26. <https://doi.org/10.1080/21534764.2012.735456>.
55. Al-Shehri, Malak and Nasir M. „The Feminist Movement in Saudi Arabia.“ *Viewpoint Magazine*. August 6, 2019. <https://viewpointmag.com/2019/08/06/the-feminist-movement-in-saudi-arabia/>.
56. Al-Sharif, Manal. „Driving My Own Destiny.“ *The Virginia Quarterly Review* 88, no. 4 (2012): 96-101. <http://www.jstor.org/stable/26447015>.
57. Sidahmed, Mazin. „Thousands of Saudis Sign Petition to End Male Guardianship of Women.“ *The Guardian*, August 8, 2017. <https://www.theguardian.com/world/2016/sep/26/saudi-arabia-protest-petition-end-guardianship-law-women>.
58. Toumi, Habib. „Saudi Female Student Dies After Male Ambulance Crew Denied Access.“ *Gulf News*, February 6, 2014. <https://gulfnews.com/world/gulf/saudi/saudi-female-student-dies-after-male-ambulance-crew-denied-access-1.1287560>.
59. Usher, Sebastian. „End of Virginity' if Women Drive, Saudi Cleric Warns.“ *BBC News*, December 2, 2011. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-16011926>.
60. World Bank Open Data. „Labor Force Participation Rate, Female (% of Female Population Ages 15-64) (Modeled ILO Estimate) - Saudi Arabia.“ https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.ACTI.FE.ZS?end=2022&locations=SA&most_recent_value_desc=false&start=2017&view=chart.

61. Yamani, Mai. *Changed identities: the challenge of the new generation in Saudi Arabia*. The Royal Institute of International Affairs. Chameleon Press, 2000.
62. Yamani, Mai. "The challenge of globalization in Saudi Arabia". In *On shifting ground: Middle eastern women in the global era*. Edited by F. Nourai-Simone, 80-90. New York: The Feminist Press at the City University of New York, 2005.
63. Al-Zaidi, Mufeed. „Political Reform Attempts in Saudi Arabia.“ *Contemporary Arab Affairs* 8, no. 4 (2015): 553-67.
<https://doi.org/10.1080/17550912.2015.1081344>.